

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA MUZIKOLOGIE

Jakub Strelinger

Život a hudba Antonína Dvořáka vo filme *Americké dopisy*

Life and music of Antonín Dvořák in the movie *American letters*

Bakalárska práca

vedúci práce: Doc. PhDr. Jiří Kopecký, Ph.D.

Olomouc 2019

Prehlasujem, že som predkladanú bakalársku prácu vypracoval samostatne s uvedením
všetkej literatúry, prameňov a ďalších zdrojov, z ktorých som čerpal.

V Olomouci dňa

.....

Ďakujem všetkým, ktorí mi boli pri písaní práce akýmkoľvek spôsobom nápomocní. Mojej rodine a priateľom, predovšetkým mojej mame a starým rodičom. Veľká vďaka patrí aj môjmu školiteľovi Doc. PhDr. Jiřímu Kopeckému, Ph.D., ktorý mal so mnou veľkú trpezlivosť a vždy ochotne poradil.

OBSAH

Obsah	4
1. Úvod	5
2. Stav bádania	7
2.1 Pramene	7
2.2 Domáca a zahraničná literatúra	8
2.3 Internetové zdroje	10
3. Život Antonína Dvořáka	12
3.1 Životná etapa A. Dvořáka do jeho odchodu do Ameriky	12
3.2 A. Dvořák v Amerike	13
4. Život Antonína Dvořáka vo filmovom spracovaní	16
4.1 Životopisný film ako žáner	16
4.2 Život A. Dvořáka v rôznych spracovaniach hraného filmu	18
4.3 Život A. Dvořáka vo filme Americké dopisy	20
5. Analýza filmu Americké dopisy	24
5.1 Dejová zložka	25
5.2 Postavy	28
5.3 Mizanscéna	33
6. Hudba vo filme Americké dopisy	36
6.1. Hudba vo filme a jej funkcia	36
6.2. Hudobná dramaturgia	37
6.3. Charakteristika jednotlivých hudobných a zvukových prvkov vo filme	39
6.3.1. Hudba A. Dvořáka	39
6.3.2. Iný druh hudby a zvukové prvky vo filme	46
7. Záver	48
Summary	51
Anotácia	53
Bibliografia	54
Prílohy	59

1. Úvod

S hudbou a životom Antonína Dvořáka je dnes oboznámený takmer každý vzdelaný človek. Jeho tvorba je známa po celom svete a patrí medzi najuznávanejšie hudobné diela vôbec vytvorené. Taktiež osobnosť Antonína Dvořáka je veľmi uznávanou a dodnes vysoko hodnotenou nielen v jeho rodnej krajine, v Čechách. Vznikajú o ňom publikácie, či už vedecké alebo populárne a točia sa o ňom aj filmy. Či už ide o krátke filmové diela, dokumenty alebo aj hrané filmy.

Americké dopisy (2015) pod réžiou Jaroslava Brabca sú jedným z najnovších filmových počinov s tematikou života tohto významného skladateľa a napriek tomu sa nedočkali širšieho ohlasu. Zdalo by sa, akoby toto filmové dielo bolo zabudnuté či prehliadnuté v dnes už prehustenom filmovom priemysle. Dokonca ani z odborných hudobných sfér sa k tomuto filmu veľa poznámok nevznieslo, či už pozitívnych alebo negatívnych.

V tejto práci sme sa teda rozhodli venovať sa hlbšie tomuto filmu, ktorý v sebe bezpochyby nesie potenciál nového štýlu nazerania na skladateľov život a v tomto širšom kontexte možno aj na jeho hudbu. Na základe nadobudnutých informácií z odbornej literatúry o reálnom živote skladateľa, ktorý v jednej z kapitol práce v stručnosti rekapitulujeme, budeme pristupovať k analýze filmu, ktorá predstavuje jadro bakalárskej práce. Naším cieľom je rozobrať jednotlivé zložky filmu hlavne s ohľadom na antinómiu reálneho a fiktívneho, a následne posúdiť funkčnosť zvolených prvkov filmových rovín vzhľadom na celok diela. Uvedieme, do akej miery sú informácie o skladateľovi a iných postavách vo filme autentické a pravdivé a v čom tvorcovia využili fabuláciu či fikciu a prečo. Na základe rozboru filmu a vyjadrení samotných autorov chceme poodhaliť zámer filmu a to, čo chceli tvorcovia filmu divákovi prostredníctvom filmu zdeliť.

Pri analýze filmu sa budeme držať pravidiel filmovej reči, tak ako sú sformulované a vysvetlené v odbornej literatúre a tvoria tak objektívnu štruktúru. Prihliadať však budeme aj k vyjadreniam scenáristu filmu, ktorý v poskytnutom interview prináša svoje subjektívne východiská pre danú tému i jej zacielenie. Ešte pred analyzovaním samotného filmu v krátkosti priblížime základné rysy životopisného filmu a načrtujeme základné pojmy, ktoré sú v tomto žánri určujúce. Pre porovnanie v krátkosti

nahliadneme do histórie filmovej tvorby, kde sa využíva tematika života a diela skladateľa Antonína Dvořáka.

Značnú časť práce tvorí kapitola hudby vo filme *Americké dopisy*, kde chceme priblížiť výber z Dvořákovho hudobného diela v súvislosti s dejovou líniou a spôsob, akým ho tvorcovia využívajú. Najskôr si určíme pojmoslovie a typy filmovej hudby nadobudnuté z odbornej literatúry a neskôr ich aplikujeme pri analýze hudby vo filme. Všímať si budeme charakteristiku jednotlivých hudobných pasáží vzhľadom na výraz jednotlivých scén, pričom budeme mať na zreteli najmä ich účinnosť pre divácke vnímanie príbehu.

2. Stav bádania

2.1. Pramene

Informácie získané z pramenných zdrojov patria medzi najvýznamnejšie a v prípade veľkého skladateľa Antonína Dvořáka máme dnes k dispozícii veľké množstvo prameňov. Veľký prínos a význam pre našu prácu bude mať desaťdielny zväzok rôznych písomných dokumentov a prijatých a odoslaných korešpondencií s názvom *Antonín Dvořák: Korespondence a dokumenty*¹ spracovaných pod vedením Milana Kuny. Dopisy sú usporiadané chronologicky doplnené českým prekladom určitých výťahov. Konkrétne siedmy a ôsmy diel korešpondencií nám umožňuje náhľad do osobného a aj verejného života skladateľa v období 1893-1904, ktoré je kľúčové pre našu prácu. Korešpondencia je zdrojom množstva informácií zo skladateľovho života a pre túto prácu boli zvlášť dôležité listy Josefíny Kounicovej, pretože témou filmu je práve vzťah medzi ňou a A. Dvořákom.

Medzi ďalšie publikácie prinášajúce informácie vo forme korešpondencie patrí aj portrét Antonína Dvořáka od Otakara Šourka s názvom *Dvořák ve vzpomínkách a dopisech*,² ktorý zostavil na základe spomienok, dokumentov a dopisov. Kniha podáva obraz celého skladateľovho života. Dôležitým zdrojom poznania o živote i diele A. Dvořáka pre O. Šourka, ako aj pre mňa, boli dopisy Jána Kovaříka, dôverného priateľa A. Dvořáka, ktoré sú spracované v publikácii Kateřiny Novej a Veroniky Vejvodovej *Nejraději mne tituloval indiánem: Americké vzpomínky na Antonína Dvořáka*.³ Táto publikácia je zvlášť prínosná, pretože prináša veľmi osobný pohľad na skladateľa a okolnosti jeho života, pohľad priateľa. Zároveň je táto publikácia zdrojom prameňov, ako sú fotografie, či skladateľove notové skice. Zdrojom mnohých prameňov sú aj inštitúcie, akou je *Muzeum Antonína Dvořáka* v Prahe, ktoré je súčasťou *Českého muzea hudby*. Múzeum disponuje mnohými pramennými materiálmi a to napríklad súborom skladateľových notových rukopisov a korešpondencie alebo aj zachované osobné predmety a potreby. Pre našu prácu bolo

¹ KUNA, M. a kol. : *Antonín Dvořák: Korespondence a dokumenty*. (I. - X.) Praha: BärenreiterEditioSupraphon/EditioBärenreiter Praha 1987- 2004.

²Šourek, O. : *Dvořákvevzpomínkách a dopisech*. Praha: Topičovaedice 1940.

³ NOVÁ, Kateřina a Veronika VEJVODOVÁ, ed. *Nejraději mne tituloval indiánem: americké vzpomínky na Antonína Dvořáka*. Přeložil Adam PRENTIS. Praha: Národní muzeum, 2016. ISBN 978-80-7036-496-3.

dôležitým zdrojom pre poznanie zámeru tvorby filmu krátke interview vo forme e-mailovej korešpondencie, ktoré nám poskytol scenárista filmu Petr Zikmund. V odpovediach na niekoľko položených otázok približuje svoju motiváciu pre písanie scenára i okolnosti jeho vzniku. Celé znenie interview uvádzame v prílohe č.1.

2.2 Domáca a zahraničná literatúra

Pre túto prácu bola veľmi dôležitá literatúra, týkajúca sa ako života A. Dvořáka, tak i jeho diela. Vzhľadom k výnimočnosti osobnosti skladateľa je predmetná literatúra nesmierne široká. Pre túto prácu bol výber zúžený na obdobie týkajúce sa rokov, ktoré zachytáva film *Americké dopisy*.

Domáca literatúra

Z domácej literatúry je potrebné spomenúť publikácie Otakara Šourka, veľkého propagátora Dvořákovho diela a prvého spisovateľa Dvořákovho života, ktorý vytvoril štvordielnu monografiu skladateľovho života s názvom *Život a dílo Antonína Dvořáka*.⁴ Toto knižné dielo dnes slúži ako zásadné nielen pre poznanie tvorivého života skladateľa, ale aj pre poznanie jeho osobného života. Pre našu prácu bol zvlášť užitočný tretí diel monografie, mapujúci skladateľov život v rozmedzí rokov 1892 až 1895. Vlastný pohľad na Antonína Dvořáka spísal aj český skladateľ a muzikológ Jarmil Burghauser v krátkom životopisnom diele *Antonín Dvořák*⁵, kde nás môže zaujať spôsob spracovania informácii o skladateľovi, účelne zameranom k širšiemu a menej náročnému čitateľskému publiku. Trochu iný, ale zaujímavý náhľad na život A. Dvořáka, prináša relatívne nová publikácia s názvom *Můj otec Antonín Dvořák*⁶ od Otakara Dvořáka. Obsahom neprináša výrazne nové informácie, ale veľmi osobný pohľad do rodinného súkromia, ktorý zdeľuje skladateľov syn, vytvára unikátny obraz A. Dvořáka a jeho súkromia. Práve prvé dve kapitoly tejto knihy ponúkajú obraz skladateľovho života v období, ktoré je predmetom deja nami skúmaného filmu.

⁴Šourek, O. : *Život a dílo Antonína Dvořáka. I. - IV.* Praha: SN 1954 - 1957.

⁵Burghauser, J. : *Antonín Dvořák.* Praha: KoniaschLatin Press 2006.

⁶Dvořák, O. : *Můj otec Antonín Dvořák.* Příbram: Knihovna Jana Drdy 2004.

Odborná literatúra týkajúca sa filmu bola pri skúmaní našej témy dôležitá najmä v zacielení na charakteristiku a účel životopisného filmu, ktorým je aj predmetný snímok *Americké dopisy*. Krátku charakteristiku nám podáva *Malý labyrint filmu*⁷ Jana Bernarda a Pavly Frýdlovej, kde sa v krátkosti dozvedáme charakteristické prvky tohto filmového žánru. Z oblasti kompozície a rozboru filmu poslúži kniha Radomíra D. Kokeše *Rozbor filmu*⁸, ktorá sa zameriava na analýzu filmu, na preskúmanie jeho jednotlivých zložiek a následného stanovenia ich vzájomných príbuzností a vzťahov. Kniha pomáha porozumieť vzniku a významu konkrétneho filmu na základe jeho rozboru. Našej práci bude výhradne prospešná prvá časť knihy s názvom POZOROVAŤ, kde na základe filmového diela autor predstavuje fungovanie filmových prvkov (mizanscéna, kamera, strih, zvuk) a rôznych štýlov rozprávania. Ak ide o tému filmovej hudby, poslúžili nám dve publikácie k téme využitia a významu filmovej hudby. Dielo Juraja Lexmanna s názvom *Teória filmovej hudby*⁸ a *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*⁹ od Iva Bláhy. V oboch publikáciách sa dozvedáme o roli hudby vo filme, u každého z trochu iného pohľadu.

Kvalifikačné práce

Pri písaní bakalárskej práce boli určitým zdrojom informácií tiež diplomová a dizertačná práca, ktoré sa venujú filmovej hudbe. Diplomová práca Mgr. Věry Morgan s názvom *Česká filmová hudba 60. let 20. století ovlivněná evropskou uměleckou hudbou*¹⁰ vo svojich úvodných kapitolách zhŕňa základy využitia filmovej hudby. Pomocou bola aj diplomová práca Hany Světlé s názvom *Etnická hudba ve filmu*¹¹, kde autorka analyzuje hudbu vo viacerých filmoch a vychádza pritom z odbornej literatúry týkajúcej sa filmovej hudby.

Zahraničná literatúra

Zo zahraničnej literatúry je veľkým prínosom k publikáciám o živote skladateľa monografia nemeckého muzikológa Klausu Dögeho s názvom *Dvořák: Leben –*

⁷BERNARD, Jana Pavla FRÝDLOVÁ. *Malý labyrint filmu*. Praha: Albatros, 1988.

⁸KOKEŠ, D. Radomír. *Rozbor filmu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2015.

⁸LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981.

⁹BLÁHA, Ivo: *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*, Praha: AMU, 2004.

¹⁰MORGAN, Věra. *Česká filmová hudba 60. let 20. století ovlivněná evropskou uměleckou hudbou*. Olomouc, 2016. Disertační práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie.

¹¹SVĚTLÁ, Hana. *Etnická hudba ve filmu*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie.

*Werke- Documente*¹². Do češtiny bolo toto dielo preložené Helenou Medkovou v roku 2013 a odborne revidované PhDr. Janom Kachlíkom, Ph.D. Prehľadný a relatívne komplexný zdroj informácií vrátane presných informácií o skladateľových kompozíciách ponúka heslo Antonín Dvořák v slovníku *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*¹³ editovanom od Stanleyho Sadie spracované Klausom Dögem. Z oblasti teórie filmu zo zahraničnej literatúry treba určite spomenúť knihu *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*¹⁴ Davida Bordwella a KristinThompsonovej preložená do češtiny Petrou Dominkovou v roku 2011, ktorá je pokladaná za akúsi bibliu teórie filmu a o ktorú sa bude prevažne opierať naša filmová analýza. Druhá a tretia časť knihy sa venuje forme a štýlu z veľmi podrobného hľadiska a nechýba tu návod ako správne rozobrať filmové rozprávanie alebo ako analyzovať jednotlivé prvky filmu. Samostatná časť knihy sa zaoberá filmovým žánrom, jeho definíciou, správnemu porozumeniu a správnenému prístupu k filmovému rozboru.

Periodiká

Film *Americké dopisy* sa stal predmetom diskusii a článkov v niekoľkých periodikách. Z veľkej časti ide o recenzie či rozhovory s témou života Antonína Dvořáka v tomto filme. Pre našu prácu je dôležité získať náhľad a názor na spracovanie filmu z viacerých strán, preto budeme čerpať aj z týchto zdrojov. V rámci odborných periodík sme našli jedinú recenziu venujúcu sa filmu od Markéty Hallovej s názvom *Neskutečné Americké dopisy*¹⁵ a to v časopise *Hudební rozhledy*. Autorka článku sa tu vyjadruje k zobrazeniu života skladateľa kriticky. Formuluje názor, podľa ktorého je v tomto filme zobrazený život A. Dvořáka v rozpore s opisom života jeho pamätníkov. Skepticky sa vyjadruje aj autor článku o filme v *Lidových novinách* „*Jak to Antonín Dvořák neměl lehké*“¹⁶, kde kritizuje prehnajú melodramatičnosť. Význam pre bádanie v rámci filmu majú rozhovory ČT24 a deníku *Právo* s režisérom Jaroslavom Brabcom, kde sa dozvedáme, čo predchádzalo tvorbe filmu, aká bola motivácia režiséra a jeho osobný pohľad na skladateľa. K tejto téme veľmi prínosný

¹²DÖGE, K.: *Dvořák :Leben- Werke- Documente*. Zürich am Mainz : Atlantis, 1997.

¹³ŠOUREK, Otakar. *Antonín Dvořák*. in: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, second edition, ed.by Stanley Sadie, executive editor John Tyrrell, Vol. 7. New York: Grove, 1995. str. 777-814

¹⁴BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: NakladatelstvíAkademie múzických umění, 2011.

¹⁵HALLOVÁ, Markéta. *Neskutečné Americké dopisy*. *Hudební rozhledy*. Praha, 2015 3 (31)

¹⁶ KABÁT, Marcel. *Jak to Antonín Dvořák neměl lehké*. *Lidové noviny*. Praha, 2015, 4 (9).

¹⁴MACHALICKÁ, Jana. *Od divadla k hraběcímu titulu*. *Lidové noviny*. Praha, 2017, 184 (11).

rozhovor poskytol čitateľovi aj týždeňík *Týden*, a to s vnukom skladateľa Antonína Dvořáka. Rozhovor je zameraný predovšetkým na osobný život skladateľa z pohľadu vnuka, ktorý v jednej časti rozhovoru dôrazne vyvracia možnosť ľúbostného vzťahu Antonína Dvořáka a Jozefíny Kounicovej. O samotnej Jozefíne Čermákovéj (neskôr Kounicovej) nachádzame článok v Lidových novinách pod názvom *Od divadla k hraběcímu titulu*¹⁴. Autorka čitateľovi predstavuje Jozefínu v krátkom životopisnom úryvku zaoberajúcim sa jej vzťahom k Dvořákovkej rodine a taktiež jej kariérou divadelnej herečky.

2.3 Internetové zdroje

Z internetových zdrojov je prínosná česká webová stránka *antonín-dvořák.cz*¹⁵ pod správou Ondřeja Šupky, ktorá obsahuje prakticky všetky základné informácie k životu a dielu skladateľa. Obsahuje množstvo nie len textového ale aj obrazového materiálu poskytnutého vďaka Davidovi Beveridgeovi, americkému dvořákovskému muzikológovi, ktorý tiež obohatil stránku svojimi pripomienkami. Okrem toho obsahuje komplexnú bibliografiu literárnych diel venujúcich sa Antonínovi Dvořákovi a taktiež aktualizované informácie k filmom a výtvarným dielam spojeným s ním. Slúži teda ako nápomocný zdroj informácii k našej bakalárskej práci prevažne ak ide o faktografiu.

3. Život Antonína Dvořáka

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcej kapitole, biografické údaje A. Dvořáka boli veľmi podrobne spracované a vydané v pomerne rozsiahlej literatúre. Vzhľadom na to by v tejto práci postačovalo načrtnúť život A. Dvořáka v tých najzákladnejších líniách. Keďže však film *Americké dopisy* tematizuje práve osobný život A. Dvořáka, je potrebné sa naň podrobnejšie zamerať, aby bolo možné presnejšie charakterizovať východiská scenáristického spracovania tejto témy a jeho realizáciu vo filme.

3.1. Životná etapa A. Dvořáka do jeho odchodu do Ameriky.

Antonín Dvořák sa narodil 8. septembra roku 1841 v obci Nelahozeves v rodine mäsiara. Po generácie sa v rodine odovzdávalo remeslo mäsiara, no zároveň je v rodine zaznamenaná aj hudobné nadanie. Antonín Dvořák od malička prejavoval veľký hudobný talent, ktorý mu pomáhali rozvíjať jeho učitelia Josef Spitz a Antonín Liehmann. Práve Antonín Liehmann v Dvořákovi spozoroval mimoriadny talent a pod jeho vedením vznikali skladateľove prvé kompozičné diela. V roku 1857 sa šestnásťročný Antonín presťahoval do Prahy, aby začal štúdium kompozície na Varhaníckej škole. Počas štúdia bol členom orchestra Cecilskej jednoty ako hráč na violu, kde získal veľkú skúsenosť a prehľad v hudbe 19. storočia. V lete roku 1859 zložil absolútorium v spolupodaní dvoch vlastných skladieb – *Preludium D-dur* a *Fugy g-moll*.

Po štúdiu sa Antonín Dvořák, po neúspešnom konkurze na miesto organistu, zamestnal v kapele Karla Komzáka, kde spolu s orchestrom hrával na zábavách a v podnikoch. Neskôr bola Komzákova kapela angažovaná ako orchester Prozatimního divadla. V Prozatimním divadle pôsobila aj herečka Josefína Čermáková, s ktorou sa Dvořák zoznámil, a ktorej sestru Annu si neskôr zobral za manželku. S Josefínou mal Antonín Dvořák veľmi blízky vzťah a venoval jej svoj cyklus milostných piesní *Cypríše*, ktorého melódie využíval aj v iných svojich skladbách. Do rodiny Čermákových chodil Dvořák doučovať klavír a časom sa vytvoril vzťah medzi ním a Annou Čermákovou. V roku 1873 sa Dvořák s Annou oženil a aj aby uživil rodinu, dva roky na to požiadal o štátne štipendium nemajetným

umelcom. Toto štipendium sa podarilo Dvořákovi získať päťkrát a vďaka nemu sa mohol naplno venovať komponovaniu.

Skladateľovi sa začalo dariť a to aj vďaka Brahmsovmu odporúčeniu Dvořákových *Moravských dvojspevov* Fritzovi Simrockovi, významnému nemeckému nakladateľovi. Po rýchlom vzostupe umeleckej kariéry čakala Dvořáka v roku 1877 nečakaná osobná tragédia. Smrť všetkých troch jeho detí. Smútok skladateľa z tejto udalosti sa premietol aj do oratória *Stabat Mater*, ktoré Dvořák v tej dobe skladal. *Stabat Mater* získalo veľkú popularitu v Anglicku, kam bol Dvořák pozvaný. V Londýne prejavovali o jeho hudbu veľký záujem a tamojšie hudobné inštitúcie si ju začali objednávať. A tak vznikli napríklad oratória a kantáty *Svätá Ludmila*, *Svatební košile* alebo *Requiem*.

Osemdesiate roky v umelcovom živote sprevádzal úspech, ako v profesnom, tak aj v osobnom živote. Narodilo sa mu šesť zdravých detí a rodina sa rozhodla odkúpiť letné sídlo na Vysokej, kde pobývala aj Annina sestra Jozefína, už vtedy vydatá za grófa Kounica. V roku 1891 bolo Dvořákovi ponúknuté v Spojených štátoch riadiť New Yorkské konzervatórium, pre ktoré hľadali hudobnú osobnosť práve z Európy. Vtedy už veľmi úspešný a v Európe známy Antonín Dvořák ponuku prijal.¹⁷

3.2. Antonín Dvořák v Amerike

V roku 1892 sa Antonín Dvořák vydal na cestu za oceán, do Spojených štátov, kde začalo takzvané americké obdobie jeho hudobného pôsobenia. S poslaním položiť základy americkej národnej hudby začal skladateľ študovať hudobnú kultúru nového kontinentu a už začiatkom roka 1893 začal komponovať známu *Symfóniu číslo 9 e-moll op.95- Z Nového sveta*. Leto 1893 strávil skladateľ so svojou rodinou v mestečku Spillville, kam ho pozval jeho hudobný asistent a priateľ Josef Kovařík. Spillville bola osada v Iowe osídľovaná českými imigrantmi a Dvořák obklopený krajanmi a po dlhšej dobe aj celou rodinou si toto miesto hneď zamiloval.

Po návrate do New Yorku sa konala premiéra vrcholnej skladateľovej Deviatej symfónie v Carnegie Hall, ktorá mu priniesla slávu po celom svete. Na Veľkú noc roku 1894 začal komponovať *Biblické piesne*, v ktorých intímnosti sa ozýva reflexia pre autora už zdĺhavého pobytu v Amerike a smútok zo smrti jeho priateľa

¹⁷ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: Život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. str.33-191

P.I.Čajkovského.¹⁸ Po nedorozumeniach s prezidentkou konzervatória New York City, pani Thurberovou, ohľadom vyplatenia skladateľovej práce, začala rodina Dvořákových premýšľať o návrate. Do tohto obdobia je zasadený údajný dopis Dvořákovi od Josefíny Kounicovej, sestry jeho manželky, s ktorou si počas pobytu v Amerike vymieňal korešpondenciu. Zdeněk Mahler uvádza tento dopis, ktorý bol hlavnou inšpiráciou pre tvorcov filmu *Americké dopisy*, vo svojom beletrizovanom životopise Antonína Dvořáka *Spirituál bíleho muže aneb Dvořák v Americe*:

„Drahý Antoníne!

Můj truchlivý osud se dovršuje: lékaři na mně shledali chorobu našeho rodu – srdce začalo vynechávat. Bojím se, že se už neuvidíme – a snad je tak lépe: zestárla jsem, otekla, strkají mně na vozíku. Hraběte mi odvedl parlament, žije ve vlaku, opatřil si mladou komornou, přála bych mu dědice. Zůstala mi vaše hudba – a z ní píseň nejmilejší Lasstmichallein – Kéž duch můj by sníti směl...– odejdu šťastná!

Vaše Josefína.

P.S. Prosím, aby ste můj dopis hned spálil.”¹⁹

V korešpondencii, ktorá bola vydaná ako kompletne dostupný pramenný materiál, tento dopis zahrnutý nie je. Dá sa preto usudzovať, že ide o fikciu autora životopisu. Zato je v korešpondencii doložený dopis Jozefíny Kounicovej z 26. marca 1894, v ktorom pisateľka chváli Dvořáka za správne rozhodnutie: *„Učinil jste moudře, že jste podepsal další smlouvu pro Ameriku, nebude Vám to na škodu, jak co se týče kapsy, tak také populárnosti Vaší v Americe. Nyní v těchto dvou sezónách poučil jste je teprve o své hodnotě a svém umění a sotva byste se byl tedy zablesknul, již byste zase zmizel jako bludička z horizontu a zapomnělo by se na Vás za pár let zase i tam. Kdežto takhle založíte si tam dobré jméno – pak snad nakladatelé a jmění, s kterým po čtyřech letech budete moci být již spokojen. Byl by to proto nerozum nezůstat tam déle.*“²⁰

Na základe tejto korešpondencie, v porovnaní s dopisom uvedeným u Z. Mahlera, je zřejmé, že pravda nemôže byť na oboch stranách. Z uvedeného listu vyplýva, že rozhodnutie vrátiť sa po letných prázdninách naspäť do USA, A. Dvořák urobil ešte

¹⁸ ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka: Část třetí 1891-1896*. Praha: Hudební nakladatelství umělecké besedy, 1930. Str. 192.

¹⁹ MAHLER, Zdeněk. *Spirituál bílehomužeanebDvořák v Americe*. Praha: Primus. 1998. str. 110-111

²⁰ DVOŘÁK, Antonín, KUNA, Milan a Markéta HALLOVÁ, ed. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání: svazek 7*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2004. str. 189-190

pred svojím odchodom do Čiech, ktorý bol 19. mája 1894.²¹ Prázdniny roku 1894 strávil skladateľ a jeho rodina v ich letnom sídle na Vysokej pri Příbrami. A. Dvořák bol veľký milovník pokoja a ranných prechádzok prírodou, ktoré mu v USA veľmi chýbali, možno aj preto sa dá toto obdobie pokladať pre neho za jedno z jeho najkrajších. Znovu obklopený tými najbližšími, v prostredí jemu tak veľmi blízkom, komponuje úspešný klavírny cyklus – *Humoresky*.

Pred odchodom do USA stihol ešte Dvořák pražskú premiéru svojej *Novosvetskej symfónie* na koncerte 13. októbra 1894. Na cestu do Spojených štátov sa vydal 16. októbra 1894. Tento posledný rok v USA dal vzniknúť slávnemu *Koncertu pre violoncello h-moll*. Bolo to jediné dielo, ktoré vzniklo v tomto čase odlúčenia od rodiny, ktorá mu veľmi chýbala. Do Čiech sa A. Dvořák natrvalo vrátil v apríli 1895. V poslednom období Dvořákovho života sa skladateľ venoval vyučovaniu na Pražskom konzervatóriu a komponovaniu. Vznikli symfonické básne *Vodník*, *Polednice a Zlatý kolovrat* a v roku 1898 komickú operu *Čert a Káča*. Dva roky na to, roku 1900 zložil veľmi populárnu rozprávkovú operu na libreto Jaroslava Kvapila *Rusalka*. Krátko po premiére poslednej skladateľovej opery *Armidy* sa ozvali zdravotné problémy s ľadvinami, ktoré neskôr skomplikovala chrípka a pľúcna embólia, na následky ktorej 1. mája 1904 Antonín Dvořák zomrel.²²

²¹DVOŘÁK, Antonín, KUNA, Milan a Markéta HALLOVÁ, ed. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání: svazek 7*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2004. str. 191-192

²²DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: Život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. str. 191-224

4. Život Antonína Dvořáka vo filmovom spracovaní

O živote Antonína Dvořáka sa dnes dozvedáme z mnohých zdrojov. Primárnymi zdrojmi sú určite pramene a literatúra, ale v dnešnej mediálnej dobe sa dá o tomto významnom skladateľovi dozvedieť aj z novodobých zdrojov informácií. Jedným z nich je aj film. Väčšina filmových spracovaní, ktoré vznikli na tému Antonína Dvořáka, patrí k dokumentárnej tvorbe, avšak nechýbajú ani hrané spracovania jeho života. Keďže film *Americké dopisy* patrí medzi hrané filmy, budeme sa v tejto kapitole venovať výhradne hranej tvorbe zachytávajúcej skladateľov život.

4.1. Životopisný film ako žáner

Pokiaľ sa zaoberáme určitým filmom, je dôležité uvedomiť si jeho kontext z hľadiska žánrového. Zaradenie filmu k určitému žánru sa podstatným spôsobom podieľa na jeho tvare: „*Žáner lze definovat jako víceméně stálý soubor formálních a obsahových prvků existujících v rámci uměleckého – v našem případě filmového – díla. Žáner má konvenční podobu, jež je výsledkem nepřímé dohody mezi divákem a filmovými tvůrci. Divákovi je předkládán tvar, jehož vlastnosti může na základě své předchozí zkušenosti očekávat. Mezi obsahové aspekty řadíme typologii postav, povahu prostředí, místo, čas, téma a charakter zápletky, ideologii nesenou příběhem atp. Formálními aspekty pak rozumíme konvence při práci s kamerou, střihem, komponováním mizanscény atd.*“²³ Niekedy sa môžeme stretnúť s termínom cross-žánru, čo znamená kríženie viacerých žánrov v jednom filmovom spracovaní. Tu sa môžu miešať prvky viacerých žánrov. Väčšinou však býva jeden žáner dominantnejší, je to ten, ktorého prvky vo filme prevládajú.

Americké dopisy patria medzi hrané filmy žánru **životopisného**. Pre tento žáner je charakteristické čerpanie z histórie, teda z prameňov a rôznych archívnych záznamov /dokumentov. Zvyčajne sa zameriava na jedinca, ktorý naozaj žil alebo stále žije a ktorý sa nejakým spôsobom zapísal do histórie. Môže ísť aj o skupinu ľudí, alebo určitú významnú udalosť. Aj napriek tomu, že tento žáner čerpá z reálnych udalostí, je dôležité si uvedomiť, že nejde o dokument, ale o fikciu, ktorá má svoj základ v realite.

²³ZABILANSKÝ, Tomáš.. 2007. Filmové žánry – definice, typy, příklady. In: 25fps.cz[online]. 25.5.2007 [cit. 24.10.2019]. Dostupné z :<http://25fps.cz/2007/filmove-zanry-%E2%80%93-definice-typy-priklady/>

Ide teda o dramatické dielo, ktorého úlohou nemá byť poučenie o histórii, ale má ambíciu predostrieť danú tému atraktívnym spôsobom aj takému divákovi, ktorému je historický kontext neznámy. Preto skúsenejší divák, znalý prezentovanej témy, by sa mal snažiť zachovať si určitý odstup od spôsobu zobrazenia jednotlivých udalostí. Dôležité je najmä vnímanie dynamiky vzájomného previazania prvkov reálneho života a prvkov fikcie. Hlavnú úlohu v životopisnom žánri filmu zohráva hlavná postava. Dá sa povedať, že životopisný film je celý vystavaný práve na protagonistovi, ktorý je pre dej tým určujúcim prvkom. Práve preto je vo filme veľmi dôležité herecké stvárnenie tejto postavy. Veľkú úlohu však zohráva aj psychológia hlavnej postavy. Tvorcovia filmu sa zvyčajne spoliehajú na určitú dávku empatie u diváka, ktorý by sa mal vedieť vcítiť do kože hlavného hrdinu. Ten je často nejakým spôsobom znevýhodnený, prechádza ťažkým psychickým obdobím alebo je v konflikte s okolím, napríklad pre svoju výnimočnosť. Zápletká, alebo konflikt vo filme spočíva často v neľahkej situácii, v ktorej sa hlavný hrdina ocitol. Pre biografické filmy je charakteristická aj postava druhého hrdinu. Môže ísť o antagonistu, akým bol napr. Salieri vo Formanovom *Amadeovi* alebo Kent vo Vlácilovom *Koncerte na konci leta*, o ktorom sa ešte zmienime. Druhý hrdina však nemusí mať nevyhnutne antagonistickú pozíciu. Vo filme *Americké dopisy* by sa mohla pokladať za druhého hrdinu skladateľova tajná láska Josefína, ktorá mu je naopak veľmi blízka.

Životopisnému filmu ako takému sa v posledných rokoch darilo oveľa menej ako iným filmovým žánrom. V rámci štatistiky česko-slovenskej filmovej databázy sme urobili prieskum, koľko životopisných filmov vzniklo v rozmedzí rokov 2000 až 2018, koľko z nich sa venovalo hudobnej tematike a koľko z nich sa zaoberalo tematikou vážnej hudby.

Štatistika životopisných filmov, ktoré vznikli v rozmedzí rokov 2000-2018 podľa ČSFD²⁴

²⁴[online]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/zebricky/specificky-vyber/>

Počet filmov životopisných	Z toho filmy s hudobnou tematikou	Z toho filmy zamerané na klasickú/artificiálnu hudbu	Z toho české filmy alebo filmy v českej koprodukcii
1600	107	8	1
100%	6,686%	0,5%	0,06%

Vychádzajúc z tejto štatistiky, z celkového počtu natočených životopisných hraných filmov, sú *Americké dopisy* jediným českým životopisným hraným filmom zameraným na klasickú hudbu, ktorý v danom rozmedzí rokov vznikol. Pred rokom 2000 boli životopisné filmy venujúce sa českým skladateľom klasickej hudby hojnejšie. Patrí sem napríklad film Václava Kršku *Z mého života* (1955), tematizujúci život Bedřicha Smetany alebo Lev s bílou hřivou (1986) Jaromila Jireše venujúci sa osobnému životu Leoše Janáčka. Dalo by sa povedať, že práve táto malá sonda do osobného života Janáčka, má k *Americkým dopisom* z istého hľadiska bližšie ako film Františka Vláčila *Koncert na konci léta* (1979), ktorého témou je tiež život A. Dvořáka. Vo filme Jaromila Jireše sa totiž taktiež nachádza určitý motív hľadania inšpirácie v citoch a milostných vzťahoch, zatiaľ čo vo Vláčilovom filme tieto motívy zatienuje dominantný motív sporu s antagonistom Kentom. V ďalšej podkapitole sa budeme venovať niektorým filmom, ktoré spracúvajú výhradne Dvořákov život.

4.2. Život Antonína Dvořáka v rôznych spracovaniach hraného filmu

Osobnosť Antonína Dvořáka si za základ filmového diela zvolili tvorcovia už začiatkom roku 1980. Režisér František Vlácil spolu so scenáristom a spisovateľom Zdeňkom Mahlerom sa rozhodli natočiť film zo života skladateľa pod názvom *Koncert na konci léta*. V tomto filme nešlo iba o popisný životopis zameraný na určitú časť života hlavnej postavy. Vykresľuje Dvořákov príbeh pomocou retrospektív, prostredníctvom spomienok. Príbeh začína skúškou orchestra v Londýnskom Royal Albert Hall, keď z ničoho nič skladateľ a Antonína Dvořáka (vo filme ho stvárnil Josef Vinklář) ovládne predtucha, že sa musí vrátiť domov. Celý film

sa potom odohráva počas cesty domov v spomienkach, v ktorých si skladateľ vybavuje určité epizódy zo svojho života. Predovšetkým spomína na svoju tajnú lásku Jozefínu, sestru manželky Anny a na svoj boj s Jozefíniým švagrom, ktorý chce skladateľovu hudbu znehodnotiť. Okrem hlavného hrdinu sa tu tak objavuje silný antagonista, švager Kent a spriaznená duša Anna, manželka starajúca sa o blahobyt a chod rodinného života. Postava Antonína Dvořáka evokuje u diváka pocit rešpektu a ukazuje aj to, akým prísny učiteľom dokázal skladateľ byť. Svoje miesto vo filme má aj skupinka študentov, kam patrí napríklad Josef Suk a Oskar Nedbal, ktorí sa aspoň trochu snažia priblížiť učiteľovmu majstrovstvu. Film sa dá pokladať za hlbokú psychologickú sondu do skladateľovho života, najmä pre jeho filozofický ráz. Zobrazuje skladateľa, ako sa vysporadúva s milostným trojuholníkom a s finančnou tiesňou, ktorou prechádzal pred odchodom do Ameriky. Práve vzťah k peniazom, ktoré boli pre skladateľa v tej dobe potrebné, ho zaviažu ku kontraktu s anonymným objednávateľom diela Requiem, ktorý ho následne chce znehodnotiť. Nastáva teda už dobre známa zápleтка objavujúca sa aj v iných filmoch, kde skladateľa straší pocit, že by musel svoju tvorbu obetovať pre peniaze. Vláčilov **Koncert na konci léta** je film, ktorý sa sústreďuje najmä na pocity, myšlienky a neistoty skladateľa. Je to predovšetkým film o jeho vnútornom svete, preto nie sú natoľko dôležité vonkajšie kontúry toho, kde sa príbeh odohráva alebo do akej miery je pravdivý.

V úplne inej rovine sa osobnosťou Antonína Dvořáka zaoberá hraný dokument **Antonín Dvořák** od Jaromila Jireše. Tento televízny hraný dokument vo francúzskej koprodukcii vznikol pôvodne ako trojdielny televízny seriál o Antonínovi Dvořákovi, ale nakoniec bol skráteneý do celovečerného filmu. Na rozdiel od predošlého filmového snímku, ide o dokumentárny štýl nakrúcania, posilnený hranými scénami. Režisér sa rozhodol mapovať celý skladateľov život, od detstva až po smrť, pričom hlavný dôraz kladie na skladateľovu tvorivú činnosť. Na scenári pracoval sám režisér spolu s Jarmilom Burghauserom, ktorý patrí medzi svetovo uznávaných znalcov Dvořákovskej tématiky a pod jeho vedením vznikol rozsiahly súpis skladateľovej tvorby s notovými materiálmi a vyčerpávajúcím prehľadom Dvořákovho života s názvom *Antonín Dvořák: Thematický katalóg*.

4.3. Život Antonína Dvořáka vo filme *Americké dopisy*

Film *Americké dopisy* patří medzi už moderné životopisné filmy. V réžii Jaroslava Brabca a scenára Petra Zikmunda vznikol v roku 2015 ako televízny film v produkcii Českej televízie. Scenár filmu je vymedzený určitým obdobím, kedy sa skladateľ vracia z Ameriky v roku 1894 do Čiech, aby strávil leto vo svojom letnom sídle na Vysokej. Je dobré hneď na začiatok podotknúť, že inšpiráciou pre filmový dej a určité jeho pasáže bola nielen odborná literatúra a priama skladateľova korešpondencia, ale aj takzvaná fiction literatúra. Scénaristovi filmu, Petrovi Zikmundovi, sme položili otázky týkajúce sa práve inšpirácie a tvorby scenára. Okrem iného v odpovediach uviedol: „*Nepsal jsem o Dvořákovi proto, abych někoho poučil o něčem, co si může sám přečíst, ale abych ho vzrušil Dvořákovým osudem. Fenomén Dvořák se podle mého názoru netýká jen hudby.*”²⁵

Už v zámere tvorcov filmu teda nebolo držať sa iba faktov a overených informácií. Ako sme už v kapitole o životopisnom filme poukázali, úlohou životopisného filmu nie je iba predostrieť divákovi časť histórie spojenej so zvolenou osobnosťou, ale dôležité je doplniť ju istou mierou fikcie, potrebnej k zaujatiu diváka. „*Samozřejmě jsem pročetl kde co, ale dokud něco nezacinká, neosloví vaši fantazii, vaše tajné nitro, jde jen o spoustu stránek a údajů. A není mým úkolem rozmnožovat či opakovat údaje, mým úkolem je – pokud to není příliš odvážné tvrzení – interpretovat člověka.*”²⁶ dokladá Petr Zikmund. Pohľad tvorcov filmu na zvolenú osobnosť je vždy istou umeleckou interpretáciou a jej sa podriaďuje výber prostriedkov, ako na rovine sujetu, tak i na ostatných rovinách filmového diela. Hlavným inšpiračným zdrojom filmu *Americké dopisy* bola v tomto smere určite publikácia Zdeňka Mahlera „*Spirituál bíleho muže aneb Dvořák v Americe*“, kde sa objavuje viacero vymyslených alebo až mýtizovaných informácií. Zdeněk Mahler je podpísaný aj pod scenárom filmu *Koncert na konci léta*, kde sa objavuje motív lásky k Josefine Kounicovej a ten istý motív využili aj tvorcovia tohto filmu, ba dokonca ho tematizovali ako ústredný motív filmu. Scenárista *Amerických dopisov* stavia dej filmu na milostnom vzťahu Dvořáka k Josefine tak, ako sa objavuje u Mahlera. Pre diváka sa takto zvolená optika stáva veľmi aktraktívnou a jej preferencia umožní

²⁵ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

²⁶ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

autorom vtiahnuť diváka do spleti ďalších tém Dvořákovho osobného života – problematika hudobnej tvorby – samotného procesu komponovania, otázka pravosti umenia, vzťah k manželke Anne, vzťah k rodine, deťom, vzťah k vlasti.

Scenár filmu vznikol už v roku 1996, kedy ho scenárista Petr Zikmund napísal pre Antonína Moskalyka.²⁷V krátkom interview, ktoré P. Zikmund poskytol, odpovedá aj na otázku, ako scenár vznikol: „Oslovil mě spisovatel Jiří Fried, který ze zdravotních důvodů nemohl o Dvořákovi psát a navrhl mě ČT jako svou náhradu. Jiřího Frieda jsem si velmi vážil a chápal jsem tu nabídku jako poctu. Tak jsem se k té látce dostal.“²⁸ píše scenárista. V tom čase sa však film nerealizoval a scenár sa tak ocitol takpovediac „v zásuvke“ a čakal na svoj čas. Ten prišiel až po viacerých rokoch.

Príbeh filmu sa opiera predovšetkým o milostnú zápletku, ktorá sa navonok zhmotňuje v dopise. Napriek názvu filmu, ktorý uvádza množné číslo, vo filme sa stáva predmetným hlavne jeden list. Je to list, ktorý napísala Josefína Dvořákovi na jar v roku 1894, teda v čase, keď bol v Amerike. V liste Josefína vyjadruje svoju úzkosť a obavu zo smrti, ktorá pri jej zdravotných ťažkostiach pretrvávajúcich dlhé roky a skutočne ohrozujúcich jej život, nebola melodramatickou pózou, ale reálnym výkrikom trpiaceho človeka. Tón a dikcia listu odhaľujú vzájomnú blízkosť Josefíny a Dvořáka, blízkosť rozhodne prekračujúcu ich oficiálny príbuzenský vzťah, ktorý ich spája. Takto motív tohto listu posúva ich vzájomný vzťah do pozície „tajnej lásky“ a táto pozícia sa vo filmovom príbehu stáva určujúcou pre problematizovanie všetkých oblastí skladateľovho života. „Mou fantasii oslovil právě ten rozpor v Dvořákově životě, jeho milostný trojúhelník před Bohem i vlastní tvorbou. Ony Americké dopisy jsou samozřejmě jen dramaturgický nástroj, výplod fantasie, k čemuž se ostatně přímo v konci filmu přiznávám.“²⁹ píše Petr Zikmund v interview. Josefína Kounicová vo filme predstavuje pre Dvořáka typ múzy, ktorá mu dodáva inšpiráciu, je bytosťou, na ktorej mu veľmi záleží a ku ktorej prechováva hlboké city. Počas celého filmu je hlavný hrdina konfrontovaný myšlienkou na ňu. Dokonca až natoľko, že mu v určitých chvíľach ani nedovolí skladať hudbu.

²⁷Brabec, J. (2015, 01.4.). „Zamiloval jsem se do Antonína Dvořáka“, říká Jaroslav Brabec. *Osobnosti na ČT24*. (reportér ČT24, dotazovateľ). Dostupné na Internetu: <https://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/297107-zamiloval-jsem-se-do-antonina-dvoraka-rika-jaroslav-brabec>

²⁸ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

²⁹ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

Josefinin dopis je vo filme dôležitým dôvodom návratu Dvořáka do vlasti a otvára tak priestor pre samotný sujet filmu, ktorý sa odohráva počas leta roku 1894. Faktograficky tento dopis doložený nie je, na čo scenárista aj na záver filmu poukazuje, pre tvorcov filmu bol však dôležitým prvkom pre Dvořákov príbeh. Ich optika chcela ukázať skladateľa ako obyčajného človeka, v živote ktorého sa odvíjajú tie najzákladnejšie ľudské dilemy. „Osoba Antonína Dvořáka je mi veľmi blízka. Samozrejme hudbou, ale i osobným životom. Jeho lidský rozpor je obecný a nádherný. Kolik mužů se ocitne v milostném trojúhelníku a kolik se s ním poctivě a ve vši trpkosti vypořádá. Zrada – pravda. Právě kvůli tomu rozporu, z něhož není úniku, mám tuhle látku stále rád a je pro mě zajímavá. Přesněji: čím jsem starší, tím je pro mě zajímavější.“³⁰ vysvetľuje Petr Zikmund. Vo filme je zreteľná ambícia tvorcov postaviť ústrednú postavu do perspektívy zlomového životného obdobia. Antonín Dvořák je zobrazený ako muž stojaci na križovatke lásky, rodiny a umeleckej tvorivosti.

Sujet filmu pokrýva obdobie niekoľkých mesiacov Dvořákovho života po návrate z dvojročného námorského pobytu a dlhej odluky od vlasti. Bolo to obdobie, v ktorom skladateľ zažíval veľký úspech predovšetkým pre svoju symfóniu „Z nového sveta“, ktorej časti sú vo veľkej miere využité aj vo filme. Dvořákov úspech vo filme odráža i správanie a postoj všetkých vystupujúcich postáv, ktoré oslovujú skladateľa, v skutočnosti veľmi skromného človeka, „pane profesore“. Podobne ako vo filme *Koncert na konci léta*, i tu autori využívajú retrospektívu. Napríklad k odhaleniu skladateľových mladých čias, kedy sa dvoril Josefíne, alebo pre vykreslenie straty malej dcéry Josefy. Retrospektívne scény tak divákovi odhaľujú udalosti, ktoré sú kľúčové v rozvoji filmových postáv a ktoré ovplyvnili ich zmýšľanie. Antonín Dvořák sa neustále vracia myšlienkami k Josefíne, do čias, keď bola slávnou herečkou. Tieto retrospektívne obrazy vo filme súladia s celkovým zacielením fabuly filmu na „tajnú lásku“, na milostný vzťah medzi uznávanou osobnosťou skladateľa a jeho príbuznou, ktorý má svoj podiel na kríze, ktorú postava prežíva. Dvořákov svet je vo filme akoby ponorený do tmy, problematizuje sa takmer všetko okolo neho i v ňom samotnom – „odchádzanie“ jeho dlhoročnej múzy, vzťah k manželke Anne, vzťah k dospievajúcej dcére Otilke, vzťah k jeho vlastným nadaným žiakom, zmysel jeho práce v zámorí,

³⁰ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

schopnosť tvorby, ba dokonca akoby bol podrobený pochybnostiam i jeho najvnútornejší svet, kde sa rozprestiera jeho vedomie úcty k Stvoriteľovi.

Všetky pramene zhodne potvrdzujú, ako veľmi Dvořák miloval svoje letné sídlo na Vysokej. Vo svojom dopise Josefovi Boleškovi píše: „*Zkrátka nejlepší je to na Vysoké, tam nejlépe pookřeju, poodpočinu – a jsem šťasten.*“³¹ Vnútoraná kríza Dvořákovho života je teda zasadená do prostredia, ktoré pôsobí vo filme ako protipól. Okrem obrazov prírodných scenérií je to i zobrazenie pravidelného denného režimu skladateľa, najmä jeho ranného komponovania, ktoré sa deje akoby paralelne s rozbiehajúcim sa, nanovo sa začínajúcim dňom. Alebo zobrazenie Dvořákových koníčkov, medzi ktoré patrili holuby, ktoré sám na Vysokej choval a o ktorých mal vo všeobecnosti skladateľ množstvo znalostí. Ďalšou veľkou skladateľovou obľubou bolo pozorovanie lokomotív, ktoré v jednom zo svojich výrokov opísal dokonca takto: "*Všechny svoje symfonie bych dal za to, kdybych vynalezl lokomotivu.*"³² Tento koníček však v Amerike praktizovať nemohol, čo spomínal aj vo filme. Preto lokomotívy v New Yorku nahradil parníkmi, ktoré často smutne so spomienkou na domovinu vyprevádzal na cestu do Európy. Tieto jeho malé potešenia vo filme zohrávajú maličkú rolu, zato dostatočne osvecujú Dvořákovu základnú smerovosť. Tvorcovia vo filme predkladajú obraz uznávaného skladateľa, ktorý rovnako ako iní ľudia bojuje svoje boje s vášňami a vo vzťahoch. Akoby ho trochu sťahovali z nedosiahnuteľného piedestálu dokonalosti bližšie k zemi. Ich Dvořák vo filme dovoľuje, aby ho oslepila vášeň k Josefíne natoľko, že paralyzuje jeho schopnosť tvorby – akoby zastavila jeho „mlejn, který všechno semele na noty“. V tomto návale „poľudštenia“ veľkej osobnosti scenárista vkladá Dvořákovi do úst vetu „*Ona je můj Bůh.*“, ktorou sa manželke Anne priznáva k svojmu milostnému vzťahu k Josefíne. Tu sa nesporne nachádza krízový vrchol sujetu filmu, ale i filmu samotného. Potom nasleduje, akoby len „dopovedanie“: po čase sa Josefínin stav zlepšuje a tak isto aj skladateľovi sa pomaly navracia jeho umelecká tvorivosť. Nakoniec sa skladateľ rozhodne vrátiť sa po prázdninách do Ameriky, tak ako si to priala jeho manželka Anna. Príbeh uzatvára informácia v titulkoch v závere filmu o tom, že Jozefína Kounicová umiera na jar nasledujúceho roka a s Dvořákom sa viac nevideli.

³¹DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: Život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. str. 215

³²Lokomotivy. In: *Antonin-dvorak.cz* [online]. 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zajimavosti>

5. Analýza filmu *Americké dopisy*

Pre odkrytie zobrazenia života a diela Antonína Dvořáka vo filme *Americké dopisy*, musíme pristúpiť k hlbšej analýze tohto filmu. V tejto kapitole sa budeme venovať rôznym zložkám filmu samostatne a ukázať, akým spôsobom je táto téma interpretovaná tvorcami filmu. Poukážeme tiež na to, ako využili potenciál dvořákovskej tematiky a na to, čo a prečo bolo vo filme vynechané. Pri analýze sa budeme opierať o publikáciu Thomasa Bordwella a Christine Thompsonovej *Umění filmu*, ktorá sa na profesionálnej úrovni venuje filmu z hľadiska jeho prvkov a jeho analýzy. Budeme analyzovať štyri hlavné zložky vo filme. Tými budú dej, postavy, mizanscéna a hudba. Hudbe venujeme samostatnú kapitolu so zreteľom na funkčnosť výberu zo skladateľovej tvorby v jednotlivých scénach a zvlášť si budeme všimáť využitie autorskej hudby, prípadne iných zvukových elementov v tomto filme.

Aby sme zistili, ako film funguje a čo mali autori filmu v úmysle pri jeho tvorbe, je dobré priblížiť si filmovú formu a čo túto formu tvorí. Každý film tvorí určitú formu, štruktúru, pri koncipovaní ktorej je dôležitý zreteľ na divákovo vnímanie a nie je to inak ani v prípade *Amerických dopisov*. Podľa Bordwella a Thompsonovej je forma určitý systém vzťahov medzi rôznymi filmovými prvkami.³³ Tieto prvky môžeme rozdeliť na naratívne (dej a postavy) a štylistické (kamera, strih, hudba a mizanscéna).³⁴ V každom z týchto prvkov sa využívajú rôzne postupy tak, aby bolo zohľadnené ich vzájomné prepojenie vzhľadom k celkovému vyzneniu scény alebo obrazu. Príkladom môže byť hudba utvárajúca atmosféru scény, zatiaľ čo kamera zaberá postavu alebo objekt. V našom prípade je zvuk, alebo hudobná zložka filmu podstatným štylistickým prvkom, keďže ide o životopisný film o hudobnom skladateľovi. Preto sa tu v určitej miere u diváka i predpokladá aspoň základná predchádzajúca znalosť hudby A. Dvořáka. Keď sa napríklad hovorí o jeho *Deviatej symfónii*, ktorá mu priniesla veľký úspech, divák už pravdepodobne o nej vie a nemusí ju scenárista predstavovať.

Filmová forma ako systém využíva k utváraniu vzťahov medzi jednotlivými jej prvkami určité princípy, ktorých udržiavanie napomáha k utvoreniu zrozumiteľného

³³BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str.86

³⁴BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str.86

a zaujímavého celku. Medzi tieto princípy patrí napríklad funkcia a motivácia, podobnosť a opakovanie alebo vývoj.³⁵ Tieto princípy sú využité aj vo filme Americké dopisy pre zaujímavejší priebeh deja. K formálnym princípom sa ešte vrátíme v samostatných kapitolách analytickej časti práce. Dôležitým aspektom viažúcim sa k forme je samozrejme aj význam. Každý divák pri pozieraní filmu skúma jeho prvky. Čo naznačujú a kam svojím využitím smerujú. Rozoznávame viaceré typy významov, či už ide o referenčný, explicitný, implicitný alebo symptomatický.³⁶ Význam využitia prvkov vo filme Americké dopisy si priblížime v konkrétnych bodoch v ďalších kapitolách. Najlepšie sa tieto prvky rozoznávajú na samotnom deji, na jeho naratívnej zložke a prvá podkapitola sa venuje práve deju filmu Americké dopisy.

5.1 Dejová zložka

Americké dopisy sú pokladané za film životopisný, teda sa v ňom očakávajú momenty zo života známej osobnosti, ktorou je v tomto prípade Antonín Dvořák. Film si nekladie za cieľ predstaviť Dvořákov život v jeho úplnosti. Tvorcovia sa zámerné sústredili iba na určité obdobie jeho života a to na čas, keď už je skladateľ známy nielen v Čechách, ale i v Európe, ba i v Zámorí. Dá sa teda povedať, že je to obdobie svetovej slávy skladateľa z malej krajiny v strednej Európe. Tento význam Dvořákovkej osobnosti je vo filme podčiarknutý v scéne novinárskeho interview s Dvořákom tesne po jeho návrate z Ameriky, kde Anna Dvořáková na poznámku novinárov o skladateľovom pôvode briskne odpovedá: „*Ano. Bez otce řezníka by svět neměl Novosvětskou.*“³⁷

Keďže hlavnou tematikou deja filmu je milostný vzťah k Jozefíne, ktorý nie je v realite podložený, zvolili tvorcovia pre dej filmu čas v živote skladateľa, kedy sa podľa záznamov a prameňov v jeho živote nič zvláštne nedialo – čas prázdninového letného oddychu. Dej filmu začína úvodnou scénou, ktorá sa odohráva na Vysokej, kde má A. Dvořák letný dom. Josefína Kounicová, ktorá divákovi ešte nie je priamo predstavená, píše dopis Antonínovi Dvořákovi za oceán. Píše sa rok 1894, podľa titulku, ktorý nás počas záberu informuje, je včasná jar a Antonín Dvořák, ktorý v tom

³⁵BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str.96

³⁶BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str. 92

³⁷Brabec, J. (Režisér). (2015). *Americké dopisy*. [film].

čase vyučuje na New Yorskom konzervatóriu, pomaly plánuje leto v Čechách. Hneď po úvodnej scéne a úvodných titulkoch je divák v krátkom texte informovaný o skladateľovej momentálnej životnej situácii, čím sa mu uľahčuje orientácia v nasledujúcich momentoch filmu. Pre skladateľove úspechy a popularitu ho pri príchode domov víta dav ľudí s nadšením, že si môžu po dvojročnej odluke svojho majstra uctiť. Dvořák bol nesmierne rád, že sa mohol do svojej rodnej krajiny po tak dlhej dobe vrátiť a aj napriek svojej skromnej povahe rád chválu prijal.

Iný pocit z neho získava divák v už spomínanej scéne novinárskeho interview o pobyte v Amerike. Dvořák v tejto chvíli pôsobí trochu uzatvorene a duchom neprítomne. Je vidieť, že ho niečo trápi. Do bezproblémového obrazu slávneho skladateľa vstupuje problém, ktorý bol naznačený v prvej scéne filmu a je ním Josefinino volanie o pomoc, adresované Dvořákovi v dopise. Josefína Kounicová, ktorá bola náchylná k nachladeniu, už dlhé roky trpela srdcovou chorobou ktorá bola smrteľná.³⁸ V uvedenej scéne môže divák vnímať určité obavy i u Dvořákovej manželky Anny, ktorá si všimla podivné chovanie u manžela, zároveň však jej postoj, ako aj jej už citovaný výrok Annu postaví do pozície „ochrankyne“ Dvořákovej nielen slávy, ale aj integrity. I keď my ako diváci už vieme, prečo sa Dvořák chová tak, ako sa chová, Anna to zisťuje až o trochu neskôr, keď v jednej zo scén na začiatku filmu objavuje dopis v manželovom kabáte. Tu sa tvorcovia pohrali s očakávaním diváka. Šokovaná Anna, ktorá objavila dopis od Josefiny, sa v nasledujúcej scéne ukladá k spánku vedľa Dvořáka. Divák možno očakáva jej nahnevanú reakciu, prípadne aj hádku, ale Anna sa rozhodne o tom mlčať. A to až do doby, kedy vzťah Dvořáka a Josefiny vyjde na povrch v jeho vlastnom priznaní v jednej z neskorších scén.

Dôležitým prvkom vo filme je využitie retrospektívy, pomocou ktorej sa dozvedáme o minulosti skladateľa. Silným retrospektívnym momentom vo filme, je napríklad moment straty troch jeho detí, ktorý je vo filme spájaný so skladateľovým dielom *Stabat mater*. Či v skutočnosti dovedli tieto tragické udalosti skladateľa ku komponovaniu kantáty nie je isté, prvý skic tohto diela vznikol až šesť mesiacov po úmrtí dcéry Josefy, vo februári 1876.³⁹ Retrospektíva diváka zavedie aj do momentov jeho mladých čias, kedy Josefinu a Annu vyučoval na klavír a kedy sa jej dvoril na predstaveniach v divadle. Naratív filmu sa ale neobmedzuje iba na Dvořákov vzťah k Josefine. Skladateľ sa totiž spolu s obavami o Josefinu dostáva do akejsi krízy, kedy

³⁸MACHALICKÁ, Jana. Od divadla k hraběcímu titulu. *Lidové noviny: Kultura*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2017, **184**, 11. ISSN 0862-5921.

³⁹životopis | antonín-dvořák.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot/zivotopis>

začína pochybovať o svojom hudobnom talente, ktorý obrazne vo filme nazýva „mlejn“.

Tvorcovia filmu poňali Dvořákov vzťah k vlastnej tvorivosti trochu ambivalentne. Na jednej strane ho naplňa a prináša radosť, na druhej strane akoby ho považoval až za silu, ktorej nevládne on sám, ale ktorá vládne jemu a spôsobuje mu tým i bolesť. Na jednej návšteve Kounicových, ku ktorým chodili Dvořákovi často počas svojho pobytu na Vysokej⁴⁰, hrá spolu s Josefom Sukom klavírnu verziu Novosvetskej symfónie. Náhle ho však popadne záchvat, ukončuje štvorročku so Sukom a divoko začne dirigovať Novosvetskú symfóniu, ktorá mu hrá v hlave. V tom okamihu pôsobí skladateľ na obecenstvo ako šialenec a keď ustane tento moment náhlejšej inšpirácie, reflektuje ho ako svoju hanbu a prežíva bolesť. S týmto svojím pocitom sa zdieľa s Jozefinou a spomína, že má v hlave mlejn, ktorý všetko čo mu napadne, zomelie na noty. Mlejn, ktorý ho prenasleduje a nedovolí mu sústrediť sa na nič iné len na hudbu, mu však v inej scéne filmu chýba a zdá sa, akoby úplne zmizol. Neskôr vo filme totiž prichádza moment, kedy sa skladateľ v myšlienkach zahľtený hudbou ocitá tvárou v tvár Josefininmu kritickému zdravotnému stavu. Keď Anna informuje Dvořáka o Josefininom kolapse, beží okamžite za ňou. V strachu, že svoju múzu stratí, Josefine sľubuje, že sa do Ameriky nevráti. Dalo by sa povedať, že od tej doby sa skladateľov mlejn zastavil. Nie úplne, ale v jednej z neskorších scén sa sťažuje svojej dcére Otílii, že nemôže komponovať. Je teda zrejmé, že Josefina má na skladateľa i jeho tvorbu veľký vplyv. Hneď po incidente sa rozohňený Dvořák rozhodne napísať dopis pani Thurberovej do New Yorku o tom, že sa už nevráti, od čoho ho jeho manželka odrádza. Sledujeme miernu hádku medzi Annou, ktorá považuje unáhlené rozhodnutie za nerozumné a zamilovaným a ustráchaným Dvořákom, ktorý chce zostať Josefine nablízku. Existenčné problémy strašia hlavne Annu, ktorá so svojím manželom zdieľala v prvých rokoch ich spolužitia i časy finančnej tiesne. V tejto súvislosti je zaujímavé, že tvorcovia filmu nebrali do úvahy situáciu, v akej sa skladateľ nachádzal pred príchodom do Čiech. Pani Thurberová, riaditeľka NY konzervatória, totiž skladateľovi v tej dobe dlhovala už značnú sumu peňazí, hlavne v dôsledku vtedajšej hospodárskej krízy v USA, a nevyzeralo to tak, že mu ju skoro splatí. Bolo to natoľko vážne, že aj veľmi skromný a hrdý Dvořák bol nútený napísať jej dopis, v ktorom ju vyzýva k splateniu dlhu pod vyhrážkou súdu.⁴¹ Vo filme sa tento problém neobjavuje, tvorcovia vytvárajú obraz Dvořáka, ktorému vládne múza Jozefina a jeho hudobný

⁴¹DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: Život, Dílo, Dokumenty*. Praha: Vyšehrad. 2013. Str. 212

génius, zatiaľ čo praktická stránka života a teda aj finančné záležitosti, akoby väčšmi prináležali starostiam manželky Anny.

Dej filmu kulminuje v scéne Jozefíninho kolapsu a Dvořákovho sľubu, že do Ameriky neodíde. V ďalšom slede deja sa však Josefinin zdravotný stav stabilizuje a skladateľ sa v myšlienkach vracia k možnosti návratu do Ameriky a spolu s tým sa pomaly vracajú aj hudobné nápady. Ako keby bol v tejto chvíli jeho odchod z Čiech spojený s novými hudobnými nápadi. Strach o Josefinu, ktorý mu nechce dovoliť znovu opustiť vlasť, nakoniec premôže iný strach. Strach, že ho opustí jeho hudobný talent, teda to čo z neho robí toho, kým je. Keď sa v jedno ráno prebudí z ťaživého sna, v ktorom je svedkom zabíjačky prasaťa, je rozhodnutý vrátiť sa naspäť do Ameriky. Rozpoltenosť skladateľových záujmov vytvára teda v napohľad nezaujímavom deji vážny stav dôležitého rozhodnutia. Lásku k Josefine a svoju túžbu zostať s ňou obetuje pre hudobné poslanie. Tak jeho krátke ľúbostné vzplanutie končí. Tvorcovia filmu nám tak dávajú vedieť, že aj veľký skladateľ môže prechádzať obdobím, ktoré zatieni a posunie na kraj to, čo do teraz pre neho znamenalo všetko. Režisér Jaroslav Brabec v jednom z rozhovorov odpovedá na otázku, či sa niečo nové o skladateľovi dozvieme, takto: „*Dozvíte se především, že to byl člověk z masa a kostí, se všemi ctnostmi a nectnostmi, vášněmi i utrpením. Bojoval s nepřízní osobního života. Bojoval s vírou v Boha. Bojoval s vlastní tvorbou.*“⁴²

5.2 Postavy

Dejovú zložku vo filme ovplyvňujú postavy a v našom prípade, keďže ide o životopisný film, sú postavy najdôležitejší elementom filmového diela. Z hľadiska filmového štýlu, sú postavy chápané ako zložka mizanscény, ktorej sa budeme venovať v ďalšej kapitole. Je však potrebné venovať samostatnú kapitolu i postavám. **Antonína Dvořáka** vo filme stvárnil herec Hynek Čermák, ktorý i vďaka práci maskérov vytvoril vizuálne veľmi vernú podobu A. Dvořáka.

V životopisných filmoch o osobnostiach, ktorých slávu už dôkladne preverila história, je hlavná postava zvlášť akcentovaná a všetky ostatné postavy sa tak voči nej ocitajú vo vzťažnej pozícii. Táto okolnosť je v tomto filme zdôraznená výberom času,

⁴²Brabec, J. (2015, 01.4.). „Zamiloval jsem se do Antonína Dvořáka“, říká Jaroslav Brabec. *Osobnosti na ČT24.* (reportér ČT24, dotazovateľ). Dostupné na Internetu: <https://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/297107-zamiloval-jsem-se-do-antonina-dvoraka-rika-jaroslav-brabec>

v ktorom sa dej odohráva. Je ním krátky časový úsek z Dvořákovho života a je v období už skladateľovej veľkej popularity a slávy. S vedomím tejto okolnosti, stelesnenej v scéne víťania Dvořáka pri jeho návrate do vlasti, vníma divák ako protirečivý jeho obraz v scéne interview s novinármi, kde sa Dvořák javí ako mlčanlivý, zamyslený muž, ktorý pôsobí smutne. Skladateľ síce nebol veľmi výrečný človek, ale veľmi rád sa porozprával v dobrej spoločnosti, čo spomína aj syn Otakar Dvořák vo svojej knihe.⁴³ S postavou je predovšetkým spojený rešpekt, ktorý k nemu prechovávajú všetky vystupujúce postavy, je skutočným epicentrom deja, ako jeho rodina, tak aj blízki rešpektujú jeho svojský životný štýl. Skladateľov denný rituál začínal skoro ráno, keď sa po prechádzke v prírode vracal ku komponovaniu, počas ktorého nesmel byť rušený.⁴⁴ Vo filme to zobrazuje scéna, keď sa pri komponovaní Humoresky č.7 nedokáže sústrediť kvôli hlasnému hraniu Suka na husliach, na čo sa nahnevanej vyberie za ním, aby ho pokáral. Nebol prísny iba na svoje deti, ako sme si všimli vo filme v scéne pri večeri, ale aj na svojich žiakov. Vyberal si iba tých najnadanejších, akými boli Suk a Nedbal, ktorí mu mimo veľké množstvo práce pomáhali taktiež s prepisovaním jeho skladieb.⁴⁵ Napriek jeho prísnemu prístupu a trochu popudlivej povahe ho mali jeho žiaci radi. Napríklad v scéne, keď skladateľa Suk vyruší pri komponovaní a nevrly skladateľ ho nepekne odbije. Chvíľu na to mu ponúka cigaru ako ospravedlnenie so slovami, že v jeho veku by mal už vedieť cigary fajčiť. Práve táto scéna je inšpirovaná reálnou situáciou, ktorá nastala pri zoznámení Dvořáka s Karlom Weissom, mladým skladateľom. Pri zoznamovaní ponúkal Dvořák Weissovi cigaru, na čo ju Weiss s poďakovaním odmietol, že nefajčí. „*Nekouříte?*“ *podivil se tatínek „tak to z vás nebude žádný komponista. Kdo chce komponovat, musí také kouřit!*“⁴⁶ Dvořák bol zároveň veľmi chápaný a tiež štedrý človek. Jeho potrebu pomáhať druhým spomína jeho syn Otakar vo svojej knihe, kde píše, že mal veľký súcit k žobrákom a aj napriek svojej šetrnej povahe dával štedrú almužnu.⁴⁷ Je známe aj to, že bol veľmi zbožný človek, a vo filme sa dokonca dobre pozná aj s miestnym farárom, ktorému ponúkne zaplatiť nový organ v kostole. Otakar Šourek vo svojej knihe o Antonínovi Dvořákovi píše, že skladateľ vedel o stave organu a že vtedy, na

⁴³DVOŘÁK, Otakar, Jan KOUPIL a Antonín DVOŘÁK. *Můj otec Antonín Dvořák*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004. Str. 104

⁴⁴ NOVÁ, Kateřina a Veronika VEJVODOVÁ, ed. *Nejraději mne tituloval indiánem: americké vzpomínky na Antonína Dvořáka*. Přeložil Adam PRENTIS. Praha: Národní muzeum, 2016. Str.58-59

⁴⁵DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: Život, Dílo, Dokumenty*. Praha: Vyšehrad. 2013. Str.187

⁴⁶DVOŘÁK, Otakar, Jan KOUPIL a Antonín DVOŘÁK. *Můj otec Antonín Dvořák*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004. Str. 129

⁴⁷DVOŘÁK, Otakar, Jan KOUPIL a Antonín DVOŘÁK. *Můj otec Antonín Dvořák*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004. Str.118

oslavu svojich narodenín nový organ kostolíku venoval, pretože rád na organ hrával a spomínal, ako dobre sa mu v lete v Spillvillskej dedinke hralo.⁴⁸ Tvorcovia filmu tento motív využili a interpretovali ho ako možnú snahu skladateľa zbaviť sa výčitiek, ktoré ľúbostný trojuholník prináša. Anna mu do očí hovorí, ako by sa tým snažil uplatiť Boha. Paradoxne práve pri tejto scéne, kedy tvorcovia istým spôsobom interpretujú Dvořákovu nábožnosť, herec dvakrát používa slovo „sakra“, ktoré v skutočnosti Dvořák nerád používal a nahradzoval ho jeho skomoleninou „kakra“. Aj tento malý prvok svedčí o tom, že i tento rozmer skladateľovej osobnosti tvorcovia filmu interpretovali svojou optikou a podriadili ho svojmu zámeru. A tým nebolo realistické a skutočnosti verné uchopenie osobnosti slávneho skladateľa. Zámerom bolo zničiť Dvořáka z piedestálu geniality a ukázať jeho obyčajnú ľudskú stránku, ktorá podlieha slabostiam a pochybnostiam.

Z tohto hľadiska tvorcovia využili i všetky podnety, ktoré ponúkali skladateľove záľuby. Veľkú radosť mu robili holuby, ktoré dokázal hodiny sledovať a sám ich na Vysokej choval. Svoje odborné znalosti a inštrukcie, ako sa o holuby starať, diskutoval v korešpondenciách s pánom Hodíkom.⁴⁹ Vo filme je tento Dvořákov koníček presne vyobrazený a súvisí s ním tiež predstavenie Dvořákovy lásky ku všetkému vtáctvu, ktorého spev bol preň stálou inšpiráciou. Veľkou jeho záľubou boli lokomotívy, ktoré rád pozoroval hlavne v Prahe, kde si dokonca viedol presnú evidenciu rýchlikov z Prahy do Viedne. Dve scény vo filme sa venujú tejto téme, divák sleduje Dvořáka ako s ďalekohľadom sedí na lúke, aby mohol zachytiť prechádzajúci vlak. Postava Antonína Dvořáka tak vo filme vystupuje v celej svojej plasticite, zobrazené sú jeho vrcholy i pády, jednoznačne sa pred očami diváka otvára mnoho rozmerov jeho osobnosti.

Už z podstaty životopisného filmu vyplýva silný akcent na postavu Antonína Dvořáka, avšak v tomto filme je možné vnímať i postavu **Josefíny Kounicovej** ako druhú hlavnú postavu. Umožňuje to vybraný časový úsek, v ktorom sa dej filmu odohráva a tiež fakt, že film tematizuje práve vzťah Dvořáka a Josefíny a využíva motív ich vzťahu ako prvok problematizujúci nielen Dvořákov osobný život, ale i proces jeho tvorby. Josefína, ako tajná láska Dvořáka, totiž postavu skladateľa do deja akoby pritiahne svojim dopisom na začiatku filmu a dopisom ho aj z deja odprevádza. Prestavuje teda akési mantinely deja, kde postava Dvořáka hrá hlavnú úlohu. Josefína

⁴⁸ ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka: Část třetí 1891-1896*. Praha: Hudební nakladatelství umělecké besedy, 1930. Str. 209

⁴⁹DVOŘÁK, Otakar, Jan KOUPIL a Antonín DVOŘÁK. *Můj otec Antonín Dvořák*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004. Str. 109

predstavuje skladateľovu múzu, je s ňou spojený už od mladosti, keď bola slávnou herečkou. Túto dobu nám približujú v niekoľkých scénach aj flashbacky, ukazujúce obdobie jej slávy a Dvořákovvej snahy sa jej dvoriť. V tej dobe však bolo všetko inak. Josefína Čermáková dostala totiž okolo roku 1873 angažmá v Nemecku a keď sa po roku vrátila do Prahy, zobrala si bohatého právnika grófa Kounica.⁵⁰ Vo filme je predstavená láska Josefíny k Antonínovi rovnako silná ako tá skladateľova. Predstavuje nielen milostnú postavu, ale aj človeka, ktorému sa skladateľ dokáže zveriť so svojimi osobnými problémami. Nieкого, kto dokáže poradiť. Hlavnou charakteristikou postavy je jej zraniteľnosť. Jej srdcová choroba sa vo filme niekoľkokrát prejavuje a je zdrojom bolesti v jej živote. Nielen, že kvôli tejto chorobe nemôže mať deti, ale musí žiť s vedomím, že ju jej manžel podvádza. Jediné, čo pre ňu niečo v tomto momente znamená, je práve Dvořák a jeho hudba. V scéne, keď leží v posteli po silnom nočnom záchvate srdečnej slabosti, prosí Dvořáka, aby zostal s ňou, pretože je to to jediné, čo jej zostalo a čo ju teší. V jednej zo scén Jozefína hovorí: „Když člověka bolí srdce, má strach ze samoty.“⁵¹ Na poslednom koncerte u Kounicov na zámku je však vidieť, ako si uvedomila, že to tak byť nemôže. Že hudba je pre Dvořáka to najcennejšie a že Dvořák sa musí vrátiť do Ameriky. Je teda zmierená s tým, že ju opustí a je zmierená so samotou, ktorej bude čeliť. Josefína Kounicová podľa nášho názoru zobrazuje aj určitý symbol. Symbol niečoho, s čím sa môže každý umelec, každý úspešný človek v živote stretnúť a čo ho núti rozhodnúť sa pokračovať v tom, čo mu je predurčené, alebo sa toho vzdať.

Voči Jozefíne je postava skladateľovej manželky Anny pendantom i protikladom zároveň. Pendantom, pretože je Jozefíninou rodnou sestrou a jej blízkosť v Anninom živote i v živote jej rodiny je samozrejماً. A protikladom, pretože sa v deji ocitajú obe sestry v voči Dvořákovi v milostnom trojuholníku. **Anna Dvořáková** je skladateľovi po celý život vernou podporou, zohráva rolu vernej a poslušnej manželky. U Anny môžeme celý čas pozorovať, ako sa vysporadúva s bolesťou, ktorú jej život nadelil. Niekoľkokrát film vo flashbackoch zobrazuje čas, keď Anna stratila svoje tri deti a bola psychicky úplne na dne. Z retrospektívy sledujeme, ako pri sebe stáli obaja manželia, keď prežívali toto obdobie. Dá sa povedať, že je to spoločná bolesť, na ktorú obe postavy zvláštnym spôsobom spája. Anna je veľmi vnímavou postavou filmu a neujde jej zvláštne správanie manžela. Keď objaví Josefinin dopis, prichádza

⁵⁰MACHALICKÁ, Jana. Od divadla k hraběcímu titulu. *Lidové noviny: Kultura*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2017, **184**, 11. ISSN 0862-5921

⁵¹Brabec, J. (Režisér). (2015). *Americké dopisy*. [film].

do jej života ďalšia bolesť, keď si uvedomuje, že skladateľ prechováva k jej sestre vrúcne city. Retrospektíva nás niekoľkokrát vracia do času, keď chodil mladý Dvořák vyučovať klavír sestry Čermákové a spomína si, ako sa dvoril Josefine. Divák sa rýchlo zorientuje v ľúbostnej zápletke, kde Anna miluje Dvořáka a Dvořák zase Josefinu. Aj napriek tomu, že o manželových citoch vie, nechová sa ako žiarlivá žena, ale necháva si túto skutočnosť pre seba. Anna je akýmsi vzorom dobrej manželky a matky. Zatiaľ čo jej manžel, nadaný a slávny umelec, má na mysli hlavne hudbu, Anna sa stará o domácnosť a vychováva deti a popri tom sa vyrovnáva so svojím nešťastím. Je láskavou a obetavou osobou, ktorá napriek všetkému nešťastiu hlboko miluje svoju rodinu vrátane Josefiny.

V príbehu hrá dôležitú úlohu aj najstaršia dcéra **Otília**. Vo filme sa odvíja paralelne s hlavnou dejovou líniou hlavných postáv vedľajšia dejová línia ľúbostného príbehu Otílie a mladého Dvořákovho žiaka **J. Suka**. Vzťah Otíly a **Suka**, ktorý v skutočnosti vyvrcholil v reálne manželstvo, je trochu kolísavý. Suk, žiak Dvořáka, sa totiž dozvie, že Otilka, na ktorú si už pravdepodobne dlhšie robil nárok, mala v Amerike nejakú známosť. Odkazuje na nejakého huslistu, ktorý bol pravdepodobne inšpirovaný J. Kovaříkom. Jan Kovařík bol mladý priateľ Dvořáka, violista, ktorý trávil dlhý čas s rodinou v New Yorku a o ktorom sa píše v knihe Z. Mahlera, že bol do Otíly zamilovaný.⁵² Nastáva teda akýsi boj Otíly o Suka, aby ho presvedčila o tom, že ho má rada. Vo filme je ako neobyčajne pevný a dôležitý pre obe strany vyobrazený vzťah Otíly a jej otca Antonína. To preukazuje aj jej výrok vo filme: „*Je to divné, ale ja poznám že se mu něco děje i když ho zrovna třeba nevidím.*“⁵³ Je pravda, že Dvořák mal veľmi rád všetky svoje deti, ale film zdôrazňuje práve jeho vzťah s Otilkou. Otilka je pre neho totiž niekto, komu sa dokáže zveriť a povedať, ako sa práve cíti a práve jej sa vo filme zveruje so svojou skladateľskou krízou. Zároveň je Otilka postavou, ktorá zažíva bolesť z ľúbostného citu podobne ako jej otec. Zámer tvorcov, vyobraziť silu ľúbostného citu v procese ľudského života, je takto akoby v dvojexpozícii.

Poslednou postavou, ktorú je potrebné spomenúť, je básnik **Sládek**, ktorý sa objavuje v určitých častiach filmu a ktorý fotil fotografiu, na ktorej sa Josefína údajne pozerala na Dvořáka. Básnik Sládek berie skladateľa ako svoju inšpiráciu, ako osobnosť, ktorá dokázala so svojim umením preraziť a uplatniť sa. Sládek toľko

⁵²MAHLER, Zdeněk. *Dvořák v Americe, aneb, Spirituál bílého muže*. V pořadí 3. vyd., Pro nakl. Slávky Kopecké vyd. 1., autorem dopl. a upr. Praha: Slávka Kopecká, 2012. Str. 40,26

⁵³Brabec, J. (Režisér). (2015). *Americké dopisy*. [film].

šťastia nemal a dalo by sa povedať, že v Dvořákovi vidí niečo, čo on sám nedosiahol a tuší, že ani nedosiahne. Poprosí Dvořáka, aby s ním urobil interview a v niekoľkých scénach sa stretnú a vedú veľmi vážne rozhovory o živote. Dalo by sa povedať, že Sládek je pravým opakom Dvořáka. Nedokáže pochopiť Dvořákovu genialitu a predstavuje človeka, ktorý sa snaží doviest' svoje umenie k dokonalosti, ale nedarí sa mu to. Dokonca ho to ničí. Je však človekom, ktorý postrehol Dvořákovu okúzlenie Jozefínou a je jediný, ktorý Dvořáka, síce len v hádankách, s týmto problémom konfrontuje. Dalo by sa povedať, že predstavuje akési zrkadlo nastavené Dvořákovi, ktorý sa sám trápi nešťastnou láskou.

5.3 Mizanscéna

To, čo si obvykle diváci zapamätajú z filmu najviac, je práve mizanscéna. Pamätáme si činy postáv, prostredie a atmosféru určite viac ako konkrétne strihy alebo prácu kamery. Slovo mizanscéna, je odvodené od francúzskeho *mise en scène*, čo znamená „dať na scénu“. Nejde teda iba o jeden prvok, ale prepojenie viacerých aspektov utvárajúcich práve mizanscénu. Než sa začneme zaoberať dielčimi aspektmi mizanscény, mali by sme spomenúť, akú funkciu má realizmus v mizanscéne. Veľmi zreteľne a stručne realizmus v mizanscéne rozobral David Bordwell vo svojej knihe *Umění filmu*.⁵⁴ Píše, že chápať realizmus ako merítko kvality, nie je správne, pretože poňatie realizmu sa líši na základe viacerých skutočností, ako napríklad kultúra alebo časové obdobie. Každý typ filmu môže využívať mizanscénu iným spôsobom. Fantasy film využíva nereálnu mizanscénu, pretože to je v popise žánru. Komédia zas vytvára mizanscénu na základe komičnosti. V našom prípade ide o životopisný film, preto sa k realite bude snažiť priblížiť čo najviac. Ako som už spomenul, mizanscéna sa skladá z viacerých zložiek. Hlavnými z nich je prostredie, kostýmy a masky, osvetľovanie a inscenovanie.⁵⁵

Prostredie vo filme pre diváka prirodzene vytvára obraz, ktorého súčasťou môžu byť postavy. Niekedy ho divák vníma iba podvedome a niekedy je dominantným prvkom. Vo filme *Americké dopisy* tvorí prostredie poväčšine určitá lokácia. Odohrávajú sa v roku 1894, ide teda o určitý typ historického filmu, kde je potrebné

⁵⁴BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str. 160

⁵⁵BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. Str. 162

udržiavať realie aspoň v určitej miere, čo je pre realizáciu filmu finančne náročné a neľahké. Aj kvôli tejto náročnosti nebol scenár realizovaný už v roku 1996, ale čakal na správny čas. Režisér filmu spomína v interview pre ČT: „*Realizace roku 1894 je velmi složitá, protože tady na to nic není. A pro realizaci v televizních podmínkách je to velice náročné. Proto se to realizovalo až teď.*“⁵⁶ Väčšina filmového času sa odohráva na Vysokej, vo vile Rusalka a jej okolí, okrem prvých 15 a posledných zopár minút, kedy prechodne pobýva Dvořák v Prahe. Vysoká pôsobí na diváka veľmi príjemne a poeticky. Až skoro rajske pokojné miesto, ktoré keď uvidíme, uvedomujeme si, prečo sa tam skladateľ tak rád vracal.

Mizanscénu tvoria aj rekvizity. Tento pojem, požičaný z divadla, vyjadruje predmet, ktorý plní v deji určitú funkciu. Jedným z motívov vo filme je dopis. Je využitý na začiatku i na konci filmu. Stáva sa tak rámcujúcim motívom. Ďalším dôležitým aspektom mizanscény sú **kostýmy a masky**. Maskéri vo filme Americké dopisy odvedli naozaj dobrú prácu a to predovšetkým pokiaľ ide o postavu Antonína Dvořáka. Ak sa pozrieme na niektoré dobové fotografie skladateľa, či už jeho tvár alebo aj postavu, o ktorú sa staral, jeho filmová podoba sa blíži dokonalosti. Čo sa týka odevu, v tej dobe si sledovanie módy mohli dovoliť iba dobre zabezpečení ľudia, akými boli Kounic a Josefína. Dvořák bol síce šetrný, ale údajne si potrpel na výrazné kravaty. Dôležitým doplnkom jeho odevu boli hodinky na retiazke. Sledoval trend oblekov šitých z kvalitného materiálu a nechýbal mu cylinder. Vo filme si môžeme všimnúť tmavý klobúk nosený počas oficiálnych momentov a klobúk biely, ktorý nosieval, keď trávil čas na vidieku.⁵⁷ Maska Josefíny stojí určite za zmienku tiež, i keď predpokladáme, že v tej dobe Josefína nevyzerala až tak mlado, jej mladá a atraktívna vizáž je pre dej dôležitá. Na rozdiel od Anny si u nej môžeme všimnúť rôznorodejšie a extravagantnejšie typy odevov vyššej vrstvy, do ktorej Josefína patrila.

Ďalším aspektom mizanscény je **osvetľovanie**. Atmosféra filmu je utváraná z veľkej časti manipuláciou so svetlom. Osvetľovanie vo filme nám umožňuje vidieť, čo sa

⁵⁶Brabec, J. (2015, 01.4.). „Zamiloval jsem se do Antonína Dvořáka“, říká Jaroslav Brabec. *Osobnosti na ČT24*. (reportér ČT24, dotazovateľ). Dostupné na Internetu: <https://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/297107-zamiloval-jsem-se-do-antonina-dvoraka-rika-jaroslav-brabec>

⁵⁷VELICKÁ, Eva. Příběhy předmětů z muzea Antonína Dvořáka II. In: *Harmonie* [online]. 11.6.2014 [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/serialy/pribehy-predmetu-z-muzea-antonina-dvoraka-2-antonin-dvorak-a-zivotni-styl.html>

deje a napomáha vytvoriť celkovú kompozíciu záberu.⁵⁸ Osvetľovanie dotvára osoby alebo predmety vytváraním tieňov a osvetlených častí. Príkladom zaujímavého osvetlenia môže byť napríklad scéna, keď Sládek prednáša svoju báseň. Pravá strana postavy je zatienená, pretože do izby preniká len malé množstvo svetla, ale keďže Sládek stojí pri okne, od ktorého svetlo svieti, jeho pravá časť tváre je osvetlená. Tento typ svetla má tendenciu tieň eliminovať. Bočné svetlo a protisvetlo sú využité vo filme hojne. Svetelnú atmosféru taktiež podmieňuje časový úsek vo filme. Ráno na Vysokej, počas pekného letného dňa vytvára silno osvetlenú atmosféru podčiarkovanú množstvom zelene a prírody okolo, zatiaľ čo večer v temnej izbe je jediný svetelný zdroj vytvárajú sviečky. Posledným aspektom mizanscény je **inscenácia**, v rámci ktorej rozlišujeme pohyb a výkon. Dominujúce sú herecké výkony stvárňujúce postavy. Tejtó problematiky sme sa okrajovo dotkli v kapitole o postavách. Výrazové prostriedky, ktoré využívajú herci v jednotlivých scénach, vo veľkej miere dokážu divákovi odovzdať bez slov veľké obsahy. Napríklad výraz tváre Anny na konci filmu, keď hľadá na zamilovanú dvojicu Suka a Otilky, komunikuje divákovi zmiešané pocity smútku, no možno aj pochopenia. Rovnako pohyb a gestá Antonína Dvořáka v scéne, keď sa zdvihne behom štvorročnej hry na klavír a začne mávať rukami, akoby dirigoval, navodzujú pocit nenormálneho správania, ba až bláznovstva.

⁵⁸BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011. str. 172

6. Hudba vo filme Americké dopisy

6.1. Hudba vo filme a jej funkcia

Film ako umelecké dielo je vždy výsledkom kolektívnej tvorby. Je tvorený ako syntéza viacerých zložiek, ktoré spolu fungujú tak, aby vytvorili perfektný celok. Jednou z týchto zložiek je aj hudba alebo v širšom poňatí môžeme uvažovať o zvuku. Od svojich počiatkov film ako vizuálne umenie vznikalo v spojení s hudbou. A tak sa ustálilo ako umenie audiovizuálne, teda prepája obraz a zvuk, tieto dva prvky prirodzene vzhľadom na psychológiu človeka koexistujú. Obraz však stále zastáva funkciu, o ktorú sa divák opiera väčšmi, pretože vizualizácia je prvotná v zámere tvorcov i vo vnímaní diváka. Juraj Lexmann vo svojej knihe *Teória filmovej hudby* píše o vzťahu hudby a obrazu: „*Priorita filmového obrazu determinuje postavenie a dôležitosť hudby vo filme*“.⁵⁹ Zároveň však uvádza, že oba tieto prvky fungujú v „*antitetickkej jednote*“⁶⁰, pretože na hudba a zvuky sú prvkom zreteľnejším, ktorý býva jednoznačný a priamejší, ale obraz si väčšmi od diváka vyžaduje pochopenie.

Význam a funkcia hudby vo filme môžu byť rôzne. Hudba môže komunikovať určitý obsah, napríklad svadobný pochod nás pripravuje na svadbu. Vtedy ide o referenčný význam. Určitou podmnožinou referenčného významu je kognitívny význam, ktorý informuje o určitom mimoumeleckom fakte. Ak hudba v nás vytvára určité emocionálne asociácie, ide o emocionálny význam. Ten má za úlohu vytvoriť emocionálny účinok.⁶¹ Funkcie hudby vo filmovom diele môžu byť rôzne a charakterizovať ich môže každý po svojom. Základné funkcie dobre charakterizoval napríklad Aaron Copland, americký skladateľ klasickej a filmovej hudby v piatich bodoch: a) hudba má vytvoriť presvedčivú atmosféru b) hudba má byť použitá na to, aby preukázala, či objasnila nejasné situácie objavujúce sa vo filme c) hudba má slúžiť k zaplneniu neutrálneho pozadia d) hudba má budovať pocit plynulosti a continuity filmu d) hudba má poskytovať základ pre dramaturgickú výstavbu scény

⁵⁹LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981. str.15

⁶⁰LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981. str.15

⁶¹LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981. str. 56-57

a vhodne ju zaobaliť v závere.⁶² Všeobecne môžeme filmovú hudbu členiť na **diegetickú** a **nediegetickú** hudbu, inak aj vnútroobrazovú alebo mimoobrazovú.⁶³ Diegetická (vnútroobrazová) hudba je súčasťou filmu a jeho narácie. Zdroj sa teda nachádza priamo vo filme a jeho deji, pričom zdroj hudby či zvuku môže alebo nemusí byť uvedený. V prípade Amerických dopisov sa s touto hudbou stretávame pomerne často, napríklad keď hrá dychovka alebo kapela Dvořáka. Opakom je nediegetická (mimoobrazová) hudba, ktorej zdroj je mimo svet filmového deja a ktorú žiadna z postáv filmu nemôže počuť. Táto hudba prichádza ako keby „sponad“ zobrazovaných udalostí.⁶⁴ V našom prípade sem patrí predovšetkým autorská hudba, teda hudba filmového skladateľa. Ak ide o autorskú hudbu a hudbu Antonína Dvořáka, ktorá je vo filme využitá vo veľkej miere, je potrebné rozlíšiť aj takzvanú **pôvodnú** a **archívnu** hudbu. Hudba pôvodná je vytvorená priamo pre film, teda je to hudba prvýkrát použitá v danom filme a skladateľ ju skladá buď na základe obrazu alebo ešte pred filmovaním. Vo filme Americké dopisy skladal pôvodnú hudbu Jan Jirásek. Archívna hudba je naopak hudba, ktorá už bola predtým použitá niekde inde a nebola skomponovaná pre daný film. V tomto smere rozlišujeme ešte medzi výhradne filmovou hudbou vytvorenou už predtým pre iný film alebo archívnu hudbou nefilmovou, inak nazývanou autonómna. Sem patria prevažne artificieľne skladby, ktoré neboli zložené pre použitie vo filme a práve tých sa nachádza vo filme Americké dopisy najviac.⁶⁵ Výhoda archívnej hudby je hlavne v tom, že je už známa a v prípade nami skúmaného filmu aj veľmi populárna. Dvořákovy diela, ktoré vo filme znejú, sú známe po celom svete a určite by pre diváka bolo zvláštne, pokiaľ by sa vo filme s Dvořákovou hudbou nestretol a znela by v ňom len pôvodná hudba.

6.2. Hudobná dramaturgia

V predošlej kapitole sme uviedli funkcie a význam hudby vo filme a vyčlenili sme typy filmovej hudby. Na základe týchto skutočností sa teraz pokúsime analyzovať hudbu a zvukovú rovinu vo filme Americké dopisy. Už samotný fakt, že ide o film

⁶²SVĚNTÁ, Hana. *Etnická hudba ve filmu*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie. Str. 11

⁶³MORGAN, Věra. *Česká filmová hudba 60. let 20. století ovlivněná evropskou artificiální avantgardní hudbou*. Olomouc, 2016. Disertační práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie. Str. 18

⁶⁴LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981. str.16

⁶⁵SVĚNTÁ, Hana. *Etnická hudba ve filmu*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie. Str. 13-14

životopisný o svetoznámom skladateľovi, predurčuje použitie Dvořákovej hudby vo filme. Keď ide o hudobný film, nachádzame v ňom vo väčšej miere diegetickú archívnu hudbu, napríklad keď vo filme hudobníci hrajú skladateľove diela. Pôvodná hudba je teda väčšinou využívaná menej a skôr vo funkcii dokreslenia atmosféry. Z hľadiska archívnej hudby je dôležité, aký výber zo skladateľovho diela tvorcovia zvolia a tiež, aké miesto vzhľadom k jednotlivým scénam filmu zvolia. Tu je určite namieste počítať i s divákovým očakávaním, nakoľko mnohé Dvořákove skladby sú známe skutočne širokému publiku, nielen znalcom vážnej hudby. Voči celej zvukovej hladine filmu vyvstáva tiež otázka využitia iných zvukov, než hudby v jednotlivých scénach, prípadne zvolenie ticha. Táto koncepcia podlieha hudobnej dramaturgii alebo v našom prípade dramaturgii filmovej hudby.

Hudba a obraz majú vo filme fungovať vo vzájomnej jednote, ak má vzniknúť ideálne filmové dielo. Hudba svojím využitím podmieňuje obraz a môže dotvárať atmosféru alebo aj sama rozprávať obsah. Môže vytvárať nálady, vzbudzovať emócie alebo fungovať ako čisto sprievodný prvok. Tomu, kde akú hudbu použiť či nepoužiť, pomáha nielen obraz, ale aj hudba samotná. Ak ide o hudbu pôvodnú, teda hudbu vytvorenú filmovým skladateľom, tak je jednoduchšie spojiť myšlienku obrazu s hudbou. Skladateľ na základe toho, čo vidí, skladá svoju hudbu a ak mu to režisér dovolí, jeho asociácie z filmu a nápady môže využiť pri komponovaní hudby pre film. Ťažšie je to však v prípade Amerických dopisov, kde sa predpokladá, že veľkú časť hudby bude tvoriť hudba Dvořáková. Je teda dôležité vybrať hudobné diela, ktoré budú svojím obsahom dotvárať obraz a vizualitu filmu. Ivo Bláha, vo svojej knihe *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*, spomína pojmy *odstredivej* a *dostredivej* sily. Ak ide o odstredivú silu, znamená to zmenu. Napríklad štýlu hudby alebo tempa. Pri dostredivej sile ide o zjednotenie, čo môže znamenať napríklad opakovanie témy (repetícia alebo repríza po niečom odlišnom). Ak ide o reprízu, existuje viacej druhov repríz. Doslovná, vo forme variačných obmien (transpozícia, inštrumentácia, tempo) alebo takzvaný leitmotiv, ktorý sa viaže na určitú postavu alebo situáciu. Hudobná téma pri obmieňaní zostáva zachovaná.⁶⁶ Ak chceme vytvoriť jednotu obrazu a hudby alebo naopak kontrast, musíme pre to vybrať správny hudobný úsek. Každý hudobný prostriedok ako napríklad melódia, rytmus alebo harmónia majú určitú charakteristiku. Vysoká tónová poloha pôsobí zreteľnejšie a jemnejšie, zatiaľ čo nízka poloha temnejšie a hrozivejšie. Dôležitým aspektom je aj farba a hudobné obsadenie.

⁶⁶BLÁHA, Ivo: *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*, Praha: AMU, 2004. Str. 36-40

Keď chceme napríklad vyjadriť moment lásky, nevyužijeme celý symfonický orchester, ale radšej sólový nástroj, akým môže byť klavír alebo husle.⁶⁷ Tieto vedomosti, nám môžu napomôcť k tomu, kde akú hudbu alebo jej časť využiť. Nesmieme však zabudnúť aj na využitie ticha, ktoré je tiež výrazovým elementom. To všetko závisí na obsahu filmu a danej scéne.

6.3. Charakteristika jednotlivých hudobných a zvukových prvkov vo filme.

6.3.1. Hudba A. Dvořáka.

Zvuková zložka filmu Americké dopisy je rôznorodá. Poväčšine sa stretávame s hudbou, či už pôvodnou alebo archívnu, ale nechýbajú ani zvukové elementy dotvárajúce atmosféru a niekedy aj napomáhajúce hudobnej zložke. V tejto práci sa zameriame predovšetkým na hudobnú zložku filmu, ale v určitých častiach je potrebné spomenúť aj zvukové prvky. Dej filmu sa odohráva v roku 1894, po príchode Dvořáka a rodiny na Vysokú. Necelých sedem mesiacov predtým mala premiéru Dvořákova *Symfóniu č.9 „Z Nového sveta“*. Úryvky z tohto hudobného diela tvoria značnú časť hudobnej zložky. Vo filme sa s ňou stretávame hneď od úvodnej scény, keď Josefina píše dopis skladateľovi a spolu so zvukom padajúceho dažďa utvárajúceho pochmúrne včasne jarné počasie nám tvorcovia predstavujú jemný, až záhadný hudobný motív prvej (allegro molto) vety symfónie. Ide o motív introdukcie prvej vety symfónie, ktorý svojim tajomným charakterom akoby privolával skladateľa do deja a lákal tam i diváka. Presne ten istý hudobný úsek použili tvorcovia neskôr pri scéne, keď sa Dvořák rozhodne odísť zase do Ameriky. Dalo by sa teda povedať, že tento hudobný prvok slúži ako motív príchodu a odchodu alebo môže symbolizovať tiež osamelosť Josefíny. Znie v čase, keď sa jej za Dvořákom cnie, i v čase, keď ju má znova opustiť.

1. Antonín Dvořák – Symfonie č.9 „z Nového světa“ (1.věta – allegro molto)

⁶⁷BLÁHA, Ivo: *Zvuková dramaturgie audiovizuálního díla*, Praha: AMU, 2004. Str. 66

Hneď ďalšiu scénu otvára hlavná téma prvej vety symfónie. Víťazoslávna téma so svojim fanfárovým predvetím hrá v pozadí plávajúceho parníka, na ktorom si môžeme všimnúť siluetu malého muža s klobúkom, čo divákovi naznačí, že pranie Jozefíny sa pravdepodobne splní.

2. Antonín Dvořák – Symfonia č.9 „z Nového sveta“ (1.věta – *allegro molto*)

Možno pozorovať, že až na pár výnimiek sa tvorcovia filmu držia chronologického členenia skladby a jej tematických myšlienok. Hneď na začiatku znie téma introdukcie, nasleduje hlavná téma a po nej sa napája vedľajšia téma, ktorá sa v úvode filmu nachádza dvakrát. Prvýkrát je priamo napojená hneď na scénu s parníkom, kedy Dvořák prichádza do Prahy a všetci ho vítajú. Tu ju prelína živá diegetická hudba v podobe dychovky, ktorá predstavuje uvítací charakter. Druhýkrát sa s vedľajšou témou prvej vety symfónie stretávame, keď skladateľ znova číta dopis od Jozefíny a premýšľa, aké to bude, keď ju konečne uvidí. V tomto prípade vzbudzuje zmiešané pocity. Obavy, ale aj zvedavosť. Navodzuje svojou mollovou podobou tajomný pocit neistoty, ktorú Dvořák v tom momente cíti.

3. Antonín Dvořák – Symfonia č.9 „z Nového sveta“ (1.věta – *allegro molto*)

Naopak pokojný a šťastný pocit navodzuje motív druhej vety symfónie (*largo*), ktorý tvorcovia filmu využili pre vyjadrenie Dvořákovej spokojnosti a šťastia po jeho návrate z cudziny do vlasti. Vznešená hlavná téma prednesená anglickým rohom má emocionálny význam a možno v ňom cítiť Dvořákovu radosť z návratu domov, ale tiež určitý pocit nostalgie. Prvýkrát totiž zaznieva, keď sa skladateľ modlí v kostole a prednáša vďaka Bohu. Onedlho na to si číta dopis od Jozefíny, ktorá mu pripomína, že starne. Akoby tvorcovia chceli spojiť hudobný motív s niečím, čo sa blíži, ale svojou prirodzenosťou je aj niečím pekné. Tento motív zaznie aj pri príchode Suka a Nedbala na Vysokú, kde záber na šťastné deti pobehujúce po záhrade a Dvořáka umývajúceho sa pod pumpou dokáže divák precítiť až poetickú či idylickú atmosféru. Krátky úryvok z druhej vety sa ešte nachádza v scéne, keď básnik Sládek prednáša pred publikom svoju báseň. Dvořák tu pôsobí, ako by bol duchom neprítomný

a pritom mu v hlave hrá veľmi potichu introdukcia druhej vety. Ako keby sa nevedel sústrediť na nič iné a hudba mu neustále prechádzala mysl'ou.

4. Antonín Dvořák – Symfonie č.9 „z Nového světa“ (2.věta – largo)

Vo filme nechýba ani časť z tretej vety symfónie (molto vivace). V jednej zo scén Dvořák poverí Suka, aby prepísal Novosvetskú symfóniu pre štvorročný klavír. Mal totiž v pláne zahrať túto časť pred obecnstvom na zámku u Kounica. Pre svoju rytmickosť vyznie aranžmá pre klavír veľmi efektne a v podaní Dvořáka a Suka i veľmi energicky, až kým hru skladateľ vo filme nepreruší. V scéne sa Dvořák zdvihne od klavíru so slovami „Ne, to není ono.“ a pokračuje mu skladba v hlave, zatiaľ čo pred všetkými poslucháčmi divoko diriguje pomyselný orchester. Zaujímavým je tu prechod diegetickej aranžovanej klavírnej verzie na nediegetickeú symfonickú verziu skladby, ktorú nevedome Dvořák riadi. Svojim rýchlym rytmom a ostrou dynamikou je tento motív ideálnym pre zobrazenie skladateľovho momentálneho psychického rozpoloženia. Reprezentuje krízu, v ktorej sa zdá, akoby mu jeho hudba nedovolila žiť obyčajný život. Akoby mu cez hlavu prechádzala iba hudba a on to nedokázal ovládať.

5. Antonín Dvořák – Symfonie č.9 „z Nového světa“ (3. věta – molto vivace)

Ďalším hudobným dielom, ktoré tvorcovia využili a má vo filme svoju funkciu, je Dvořákova *Suíta A-dur* nazývaná aj „Americká“. Vo filme sa objavuje hlavná téma jej prvej vety (andante con moto), ktoré je akýmsi nositeľom Dvořákovej lásky k Josefíne. V rámci deja filmu ju totiž Dvořák komponuje a venuje Josefíne. V skutočnosti toto jemné dielo Dvořák komponoval začiatkom roka 1894 a bolo písané pôvodne pre klavír. K jej orchestrálnej úprave, ktorá znie taktiež vo filme, prikrročil až počas svojho posledného roku v Amerike.⁶⁸ Prvýkrát ho môžeme počuť v jeho orchestrálnom prevedení v scéne, keď sa Dvořák vracia do minulosti, keď kupoval vilu na Vysokej. Veľký symfonický zvuk vytvára atmosféru radosti, ktorou

⁶⁸ ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka: Část třetí 1891-1896*. Praha: Hudební nakladatelství umělecké besedy, 1930. Str. 186-187

Anna s Dvořákom oplývajú, keď uvidia vilu v nádhernom prostredí. Jej klavírna verzia je svojim pokojnejším znením využitá pri scéne, keď sa Dvořák po dlhej dobe konečne stretáva pri altánku s Josefínou a venuje jej partitúru tejto skladby. Romantická atmosféra je doplnená zvukmi prírody a vtáctvom na pozadí pekného letného dňa. Ako diegetická hudba ešte raz zaznie melódia prvej vety v scéne, keď si ju doma Josefína zahrá na klavír.

6. Antonín Dvořák – *Suita A-dur (1.věta – andante con-moto)*

Vo filme sa však stretávame aj s motívom bolesti a nešťastia. Tému smrti detí Anny a Antonína Dvořáka, na ktoré film tiež odkazuje, nesie oratórium *Stabat Mater*. Svojím emocionálnym významom však vo filme navodzuje nielen smútok, ale aj slávu. V scéne, kde sa Sládek pýta Dvořáka, kedy bol Bohu najbližšie, Dvořák spomína svoj úspech v Londýnskom Albert Hall pri koncerte, kde sám dirigoval *Stabat Mater*, pričom v pozadí hrá záver prvej vety *Stabat Mater dolorosa*. Tento moment navodzuje až slávnostnú atmosféru. Naopak, keď sa Sládek pýta skladateľa, kedy bol Bohu najďalej, spomína na smrť svojich detí. Dvořák vo filme hovorí, že práve úmrtie jeho detí ho priviedlo ku komponovaniu oratória. V skutočnosti to isté nie je. Je však pravda, že práve tematika *Stabat Mater*, je zhudobnením utrpenia matky, ktorej syn umiera na kríži a je akousi výpoveďou o ľudskom utrpení. Josef Suk spomína, že keď skladateľ premýšľal nad koncepciou *Stabat Mater*, mal stále na mysli predstavu kríža.⁶⁹ Preto bol nesporne tento výber tvorcov ideálny, hlavne v spojitosti s utrpením vo filme. *Stabat Mater* je poväčšine spájaná s postavou Anny, ktorej trauma zo smrti detí je v retrospektívnych obrazoch veľmi expresívne vyjadrená. Niekoľkokrát však nachádzame vo filme úseky oratória aj v scénach, ktoré sa netýkajú tejto tragédie. Akoby tvorcovia oratóriom dokresľovali napätie, ktoré prevládalo a aj prevláda medzi manželmi. Využitá je teda prvá veta *Stabat mater dolorosa*, ktorá pôsobí majestátne, ale smutne zároveň. Melodický prúd niekoľkokrát vyúsťuje do gradácie, ktorá po výstupe vrcholí výkrikom zúfalstva, ktoré tvorí zmenšený septakord v prevedení celého orchestru.⁷⁰

Zvláštnu pozíciu vo filme zaujíma *Humoreska č.7* (*poco lento e grazioso*). Jej komponovanie je jedným z motívov vo filme, motívom skladateľovej umeleckej

⁶⁹Stabat Mater | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/stabat-mater>

⁷⁰Stabat Mater | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/stabat-mater>

krízy, ale aj jej prekročením. Antonín Dvořák sa počas svojho pobytu na Vysokej v roku 1894 rozhodol zložiť nadväzujúci klavírny cyklus na svoje Škótske tance. Počiatkom augusta vytvoril náčrt takzvaných „Nových škótskych tancov“, ktoré sa ale svojimi hudobnými nápadmi vymykali tanečnému žánru a premenoval ich na *Humoresky*.⁷¹ Tvorcovia si pre tento film vybrali najznámejšiu *Humoresku* č.7, ktorá je vďaka svojej rytmickej pôsobivosti známa širokému publiku. Pre zobrazenie tvorivého procesu pri komponovaní tejto skladby bola vo veľmi výraznej miere využitá široká paleta zvukov. Dominovali v nich zvuky prírodné. Zaujímavosťou v scéne je prepojenie zvukových prvkov a hudby vzájomne tak, ako keby skladateľovi tieto zvuky melódiu priniesli. Scéna zachytáva Dvořáka, ktorý je na svojej rannej prechádzke, v pozadí spieva vtáctvo, pod nohami šuští tráva a začínajú zvoniť kostolné zvony, keď sa náhle skladateľ zastaví s výrazom, ako keby ho niečo napadlo. Do zvonenia zvonov vchádza zvuk v diaľke prechádzajúceho rušňa vlaku a vzniká zaujímavá koláž týchto zvukov so spevom vtáctva, ktorý korunuje kukanie kukučky. Na pozadí týchto zvukov sa vynárajú prvé tóny *Humoresky*, ktoré sú na chvíľu zapudené mečaním kozy a zvonením jej zvonca, no hneď sa inšpirácia vracia a Dvořák vyťahuje z vrečka modlitebnú knižku, do ktorej si značí melódiu. Divák má možnosť počuť niekoľko klavírnych taktov z *Humoresky*. Existuje historka, podľa ktorej pri skladaní *Humoresky* č.7 skladateľ práve cestoval vlakom a inšpiroval sa rytmom rozbiehajúceho sa vlaku.⁷²

Humoreska je vo filme využitá aj ako motív súvisiaci s jeho umeleckou krízou. Z celej skladby boli vyňaté tri motívy, z ktorých každý reprezentuje niečo iné. Motív A reprezentuje skladateľov talent, divák sa s ním stretá vo chvíli inšpirácie, keď sa pri prechádzke zrodil a keď ho skladateľ doma rozvinie. Motív C skladby má svojou zmenou tóniny z *ges dur* do *a dur* príjemný romantický charakter a vo filme je prezentovaný ako diegetická hudba, ktorá znie na klavíri v scéne, keď ho Josefína prosí, aby jej zahral svoj nový nápad. A napokon keď si Dvořák vo sne uvedomí, že hudba je to, čo je pre neho najdôležitejšie, podarí sa mu skladbu dokončiť a vyviaznuť zo svojej krátkej krízy. Tento moment reprezentuje motív B, ktorý má skoro až slávnostný charakter a zakončuje obdobie strávené na Vysokej. Ako diegetická hudba zaznie ku koncu filmu ešte motív A a B, keď hrá *Humoresku* Dvořák na rozlúčku s Josefínou.

⁷¹*Humoresky* | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot/humoresky>

⁷²*Humoresky* | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot/humoresky>

Výraz Dvořákovdej slávy predstavuje *Slovanský tanec č.8 g-moll*, ktorého hlavná téma zaznie v scéne, keď robí interview so Sládkom. Dvořák svoju prvú radu Slovanských tancov komponoval v roku 1878 a boli pôvodne pre štvorročný klavír. Jeho orchestrálna verzia bola vydaná neskôr v tom istom roku. Toto dielo získalo mimoriadny úspech po celom svete a znamenalo míľnik v skladateľovej kariére.⁷³Vo filme ho tvorcovia využívajú ako symbol skladateľovej slávy tým, že ho spomína aj sám Dvořák (veľmi skromný človek) ako „nejpovedenejší“ dielo a tiež, že sa uvádza v kontexte s výrokom Johanna Brahmsa, ktorého Dvořák obdivoval: „*Byl bych rád, kdyby mě jako hlavní napadlo to, co Dvořáka napadne jen tak mimochodem.*“⁷⁴ Tvorcovia si vybrali Slovanský tanec č.8 hlavne pre jeho výraznú hlavnú tému navodzujúcu slávnostné pocity.

Z Dvořákovdej tvorby vo filme zaznie i *Sláčíkový kvartet č.12 F-dur „Americký“*. Tento kvartet skladateľ komponoval, zatiaľ čo trávil leto vo Spillville, dedinke v Amerike, ktorá mu pripomínala domov. O dôležitosti svojej skúsenosti z Ameriky skladateľ napísal: „*Vím, že mou novou symfonií, pak Smyčcový kvartet F dur a kvintet zde ve Spillville složené nikdy bych tak nenapsal, kdybych byl Ameriku neviděl!*“⁷⁵ Americkým sa kvartet nazýva aj pre prítomnosť mnohých indiánskych hudobných prvkov v diele. Je ním napríklad pentatonický charakter témy, znížený siedmy stupeň alebo synkopická rytmika.⁷⁶Vo filme sa stretávame s prvou vetou (Allegro ma non troppo) a to iba v jednej scéne, kde ju živo Dvořák hrá pred publikom pri prvej návšteve u Kounicov. Vo filme stihne zaznieť iba hlavná téma prvej vety v prevedení huslí a violy, ktorú hrá sám Dvořák a neskôr prechádza hudba z diegetickej do nediegetickej, keď je kvartet sprievodným prvkom v pozadí scény fotografovania rodiny.

Tvorcovia pravdepodobne zvolili túto skladbu z dôvodu témy, pretože v tejto scéne básnik Sládek recituje svoje básne zložené v Amerike. Jeho recitácia je veľmi patetická a nadnesená, verše aj ich interpretácia chcú znieť ako veľké umenie, Sládek na záver obradne Dvořákovi odovzdáva svoju knižku básní. V úplnom kontraste nasleduje Dvořákovde vystúpenie, ktoré on ohlasuje veľmi neobradne, že zahrajú

⁷³ Slovanske-tance-1-pro-klavir | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/slovanske-tance-1-pro-klavir>

⁷⁴ Výroky o něm | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/vyroky/o-nem>

⁷⁵ Smyccovy-kvartet12 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/smyccovy-kvartet12>

⁷⁶ Smyccovy-kvartet12 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/smyccovy-kvartet12>

„takovou věčičku“, ktorú zložil v Amerike a na poslucháčov sa znesie skutočné umenie. Táto scéna nastoľuje otázku pravosti, či nepravosti, a to ako v umení, tak následne i v živote, čo je tematizované potom v scéne fotografovania rodiny, keď Sládek fotku prirovnáva ku Goyovmu obrazu kráľovskej rodiny, ktorý mal pranierovať pokrytectvo, teda nepravosť.

Druhým koncertom, ktorý pre publikum Dvořák vo filme hrá, je koncert jeho *Sláčikového kvintetu č.3 Es-dur*, ktorý taktiež zložil počas svojho pobytu v Amerike. Podobne ako pri kvartete, i tu sa Dvořák inšpiroval indiánskou hudbou. Vo filme Dvořák spolu s kvintetom zahrá melódiu z C témy rondovej poslednej vety, ktorá slúži pre film ako smutná rozlúčka Dvořáka s Josefínou, ale aj ako spomienka na ten čas, ktorý spolu mohli prežiť. Rovnako ako pri kvartete hudba začína hrať ako živý koncert Dvořáka a hudobného zoskupenia a následne sa stáva sprievodnou k spomienkovým obrazom, keď si Dvořák spomína na chvíle s Josefínou.

Na záver filmu zaznie *Koncert pre violoncello a orchester č.1 A-dur*. Ide o prvý koncert pre violoncello s doprovodom klavíra a neskôr orchestra, ktorý skomponoval Dvořák ako dvadsaťštyriročný. Partitúra tohto diela bola stratená a objavená až po Dvořákovej smrti. Pôvodný koncert bol niekoľkokrát upravovaný a vo filme zaznie verzia violoncellistu Miloša Sádla, ktorý pôvodnú verziu violoncella revidoval a skladbu skrátil. Následne bola táto verzia upravená a zinštrumentovaná skladateľom Jarmilom Burghauserom.⁷⁷ Tvorcovia filmu pravdepodobne chceli siahnuť i po diele z ranej tvorby. Film uzatvára posledná tretia veta koncertu (*allegro risoluto*), ktorá spočiatku hrá iba skladateľovi v hlave vo chvíli, keď sa pozerá z okna na koč pripravujúci sa na cestu. Introdukcia nás pripravuje na cestu za more a na hlavnú tému. Po chvíli divák vidí obraz odchádzajúceho parníka na mori a v pozadí hrá jeden z tematických prvkov prechádzajúci následne do hudby k záverečným titulkom.

7. *Koncert pro violoncello a orchester č.1 A-dur (3. veta – Allegro risoluto)*

⁷⁷Koncert-pro-violoncello1 | antonin-dvorak.cz Antonín Dvořák[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/koncert-pro-violoncello1>

6.3.2. Iný druh hudby a zvukové prvky vo filme.

Z klasickej hudby sa vo filme stretávame okrem Dvořákovej tvorby aj s hudbou Josefa Suka alebo Josepha Haydna. Haydnova *Sonáta Es-dur (č.59)* znie pri jednej z retrospektív ako diegetická hudba, keď si spomína Anna Dvořáková, ako jej sestru učil skladateľ hrať na klavíri. Úryvok, kde sa Josefína učí skladbu hrať, zahŕňa jemnú až romantickú melódiu sonáty, ktorú dotvára záber na zamilovaného Dvořáka a Josefínu. Zo Sukovej tvorby sa vo filme objavuje v krátkosti jedna z jeho skladieb, ktorú v scéne precvičuje predtým, ako ho Dvořák napomenie, aby ho nevyrušoval. Ide o *Baladu D-moll pre husle a klavír*, ktorú Suk zložil v roku 1890.

Z iného hudobného žánru zaznievajú vo filme ľudové piesne, ako napríklad *Na tom bošileckým mostku*, ktorú spievajú mladí muži, keď prichádzajú v závere filmu so Sukom na Vysokú. V piesni sa spieva „Nejsou všechny holky stejny, některá má voči černý“. Význam využitia tejto piesne je hlavne v tom, že Suk sa vracia na Vysokú pre tmavookú Otilku po tom, ako po hádke s Dvořákom odišiel. K diegetickej hudbe ešte patrí hudba v scénach, kde hrá Dvořák alebo farár na kostolný organ.

Značnú časť vo filme tvorí aj pôvodná alebo aj inak autorská hudba, ktorú pre film zložil Jan Jirásek, Nedá sa však povedať, že by bola veľmi pestrá. Ide poväčšine o nie veľmi výraznú, skoro až ambientnú hudbu, ktorá dokrešľuje a zvýrazňuje atmosféru obrazu. Divák ju vníma iba podvedome, alebo si ju takmer nevšimne. Poväčšine znie v krátkych časových úsekoch. Ale predsa má vo filme dôležitú funkciu. Pre tvorcov bolo určite prioritné, aby hlavnou hudobnou zložkou bola Dvořáková hudba, ale pre niektoré scény bolo vhodné použiť málo výraznú atmosférickú hudbu, ktorá bola skomponovaná priamo pre film. Nástrojovo využil autor hudby najčastejšie klavír, ktorý veľmi ľahko a nie výrazne zahrá niekoľko tónov.

Pri komponovaní hudobnej roviny filmu je vždy dôležité i využitie ticha. Či už ide o ticho, ktoré má opodstatnenie v určitej scéne alebo zámerné ticho, ktoré je v rozpore s obrazom. V prípade filmu *Americké dopisy* sa absolútne ticho nevyskytuje. Každá scéna obsahuje hudbu, dialógy alebo aspoň určité zvuky. Keď však uvažujeme o tichu v zmysle absencie hudby, tento druh sa nachádza vo filme často. Napríklad keď prebiehajú dôležité dialógy alebo pre zvýraznenie iných zvukových prvkov. Veľmi dôležitým momentom využitia ticha vo forme výrazného kontrastu je scéna, v ktorej Dvořák so Sukom hrajú na koncerte u Kounicov časť z tretej vety Novosvetskej symfónie (*molto vivace*) a Dvořáková nespokojnosť s aranžmánom skladby prerastie v divoké pomyselné dirigovanie orchestra, ktorý hrá iba v jeho hlave a keď doznie,

nastane ticho. Po búrlivom molto vivace sa divák ocitne v 35 sekúnd trvajúcim tichu, v ktorom sleduje začudované výrazy tváří zúčastnených a začuje len zvuky krokov zdrveného odchádzajúceho Dvořáka. Emočný účinok tohto kontrastu a istej tenzie, ktorá ním bola navodená, pozvoľna doznieva v nasledujúcej scéne, ktorá sa odohráva v exteriéri a takmer minútu a pol v nej divák počuje len zvuky prírody a okolitého života.

7. Záver

Na základe analýzy filmu, ako jeho dejovej, tak aj zvukovej roviny, sa pokúsime sformulovať záverečné zhodnotenie, ako tvorcami zvolené postupy na jednotlivých rovinách filmu pôsobia vzhľadom na celok filmu najmä s ohľadom na funkčnosť ich zvolenia.

Na rovine sujetu sme v práci poukázali na fiktívne prvky, ktoré boli využité a pre film sa stali nosnými. Ich použitie doložil v krátkom interview i autor scenára, ktorého vyjadrenia sme citovali. Film *Americké dopisy* je nesporne možné zaradiť k životopisným filmom. V krátkom štatistickom skúmaní na základe údajov ČSFD sme ukázali, že vo vymedzenom období rokov 2000-2018 bol tento film natočený ako jediný český životopisný film z oblasti klasickej/artificiálnej hudby. A predsa, ako sme v práci ukázali, nejde o typický životopisný film. Jednak preto, že nepredstavuje divákovi Dvořákov život v celej jeho šírke a peripetiách, čas deja je sústredený na niekoľko mesiacov zo života skladateľa, a hlavne preto, že tvorcovia doň zámerne zakomponovali fiktívny prvok, v našom prípade v realite neexistujúce listy Josefíny Kounicovej. Toto skreslenie reality prostredníctvom využitia fikcie však prináša problémy, ktoré boli filmu z radov odbornej obce vytknuté. Film *Americké dopisy* komentovala v časopise *Hudební Rozledy* muzikologička Markéta Hallová, ktorá sa dvořákovskej tematike venuje dlhú dobu. Okrem ocenenia masky skladateľa, ktorá je naozaj vynikajúca, sa však k filmu nevyjadruje veľmi optimisticky, skôr naopak. Svoju kritiku opiera o to, že podoba Dvořáka vo filme sa výrazne odkláňa od skutočnosti, ako ju zaznamenali pamätníci i korešpondencia. Autor scenára v citovanom interview priznáva zámerné použitie fiktívneho prvku ako dramaturgického nástroja⁷⁸, ktorý mal poslúžiť ako prostriedok pre interpretáciu skladateľa. Prostredníctvom tohto sujetového prvku vniesli tvorcovia do životopisného príbehu A. Dvořáka fiktívny moment milostného vzťahu s Josefínou, ktorého zobrazenie posúva film k žánru romantickému. A zároveň v použití istých prvkov ukázali, že ich pohľad na skladateľa je optikou človeka dnešnej doby. To tiež namieta M. Hallová vo svojom článku a je s tým treba súhlasiť. Zámerom tvorcov nebolo vytvoriť romantický film, určite však takto „obohatený“ Dvořákov príbeh získal väčšiu pozornosť diváka. O to väčšmi, že milostnému príbehu starnúceho

⁷⁸ Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019)

Dvořáka a Josefiny odpovedá vo filme zobrazenie životom prekvitajúceho milostného príbehu Otilky a Josefa Suka. Toto zameranie na milostné vzťahy a spôsob ich vyobrazenia nesporne súvisí s optikou dneška. Pokiaľ by sme teda uvažovali o snahe tvorcov získať si dnešného diváka, mohol by to byť jeden z dôvodov posunu smerom „od reality“. Ak uvážime už uvedenú informáciu o percentuálnom podiele filmov tohto typu v kinách, nebude aspekt uchádzania sa o diváka zanedbateľný.

Ďalším, oveľa podstatnejším dôvodom pre použitie fiktívneho prvku vo filme, je, že vytvára priestor pre zobrazenie krízy a zároveň nastolenie veľmi vážnych životných otázok – o schopnosti lásky, vernosti, tvorivosti, otázku pravosti umenia, otázku bolesti, otázku vzťahov k ľuďom, vzťahu s Bohom. V rôznych obmenách tieto otázky rieši vo svojom živote každý človek, veľkého skladateľa nevynímajúc. A práve to bolo zámerom scenáristu, ukázať Dvořáka ako človeka zápasiaceho v pochybnostiach rovnako ako iní. V tomto zmysle bolo použitie fiktívneho prvku vo filme funkčné a napomohlo tvorcom predostrieť širšiu škálu významov, ktoré súvisia s ľudským životom, i so životom známej osobnosti. Nastolenie týchto otázok a v podstatnej časti aj ich stvárnenie filmovou rečou považujeme za veľký prínos filmu. Zároveň je však treba poznamenať, že vo vykresľovaní odpovedí na nastolené otázky sa tvorcovia viackrát nevyhli skresleniu vyplývajúceho z ich vlastnej dobovej optiky. A tu majú svoj koreň niektoré Hallovou kritizované detaily, napríklad scény, kde v skutočnosti úprimne nábožný Dvořák vyslovuje slovo „sakra“, alebo keď hovorí o Josefine: „Ona je mŕj Bůh“. Alebo niektoré prejavy Otilky, či teatrálny príchod opitých študentov na Vysokú. M. Hallová vo svojom článku najviac podrobne kritiku postavy. Až na pár výnimiek si myslíme, že ich pôsobenie v deji a motív činnosti má opodstatnenie v narácii. Napríklad postava Anny reprezentuje ženu domácnosti, ktorá, keď jej muž nemôže, dokáže prevziať iniciatívu ako je to v scéne tlačovej konferencie. Postava Anny je vyobrazená ako žena, ktorá bola po celý život Dvořákovi dobrou oporou. Podobne básnik Sládek svojou poznámkou „Co vy víte o živote“ nechce postaviť Dvořáka do pozície človeka, ktorý nič nevie. Práve naopak, v priestore tejto otázky získavajú tvorcovia možnosť ukázať hĺbku prežitého v Dvořákovom živote a zároveň predstaviť kontrast umeleckého i ľudského úspechu Dvořáka a neúspechu Sládka.

Na hudobnej rovine filmu tvorcovia veľmi dobre vo filme využili z Dvořákových diel také, ktoré súviseli s témou a zároveň sú aj širšej diváckej obci známe. Veľmi výrazným spôsobom tak dokázali prostredníctvom filmovej hudby umocniť práve križovatky Dvořákovho života, ktoré boli predmetom záujmu tvorcov. Podľa nášho názoru boli vybraté aj zaujímavé hudobné diela ako napríklad *Suitu A-dur* nesúcu

tému lásky, zároveň však súhlasíme s M. Hallovou, že pri výbere záverečnej skladby mohli tvorcovia dať prednosť *koncertu pre violoncello h-moll*, ktorý údajne skladateľ upravil po smrti Josefíny na jej počesť. Okrem hudby A. Dvořáka zaznela vo filme tiež autorská hudba, ktorej použitie v určitých scénach bolo veľmi namieste. V kontraste s Dvořákovou hudbou bola pomerne nevýrazná. Tam, kde bola využitá, sa evidentne k divákovi prihováral viac obraz a rezonovala emócia. Proporčne by sa dal pomer použitia klasickej hudby a hudby autorskej vo filme vyjadriť asi 3:1. Ďalším dôležitým momentom hudobnej roviny filmu, ktorý by sme chceli zdôrazniť, bolo využitie prírodných zvukov. Keďže viacero scén bolo v exteriéroch, tvorcovia využili rôzne zvuky vtáctva, ktorými sa Dvořák rád inšpiroval. Obzvlášť v scéne zrodu *Humoresky* bolo prepojenie vonkajšieho sveta a Dvořákovej tvorivosti na rovine zvuku krásne vyjadrené.

Napriek prvkom vyvolávajúcim kritiku, považujeme film *Americké dopisy* za dramaticky zaujímavý náhľad do života skladateľa. Naznačuje možnosť pohľadu trochu z inej perspektívy a jasne dokazuje, že kvalita a veľkosť akéhokoľvek umeleckého diela a teda aj diela A. Dvořáka vždy vyrastá z hĺbokosti a autentičnosti prežívaného života a vzťahov v ňom, nevynímajúc bolesť a pochybnosti, ktorými autor môže prechádzať.

Summary

Subject of my bachelor work is Life and Music of Antonín Dvořák in the movie *American Letters*. The subject of my bachelor's work was to examine how creators of modern biopic movie approach the subject of life and music of famous composer Antonín Dvořák, whose life and work were unfolding in the 19th century. Also, I wanted to confirm, to what extent the movie is authentic or fictional. I divided my work into sections which consist of a brief recapitulation of Dvořák's life overall and separately a period in which movie took place. Afterwards, I looked into how other movie creators worked with similar movie themes, which were filmed before, and I compared their approach with the approach of *American letters* director. In the next section of my work I made analysis of movie itself. Based on acquired knowledge about composer's life in the period which movie relates and movie analysis which followed up, I came to better understanding of movie creators' intentions of how they wanted to portray a theme of Antonín Dvořák. After I finished writing my work I came to conclusion, that the movie *American letters* wasn't meant to be a typical biopic movie relying on strict facts, but with some degree of fabulation, it means to establish several important life issue questions and show composer as a human being, who struggle with life crisis just like anyone else and had to even face doubts. At the same time, I showed how some methods used by movie creators had intention to arouse interest in spectators, who can't be expected to be too much familiar with composer's life or work. Besides the analysis of narrative part I focused on the sound of movie, especially the music. Analysis of music showed, how music completes meaning of some movie parts and I emphasized, when music has potential to share something more or when it has a symbolic meaning. Very helpful was mainly scientific music and film literature, different journals and web sources and also my interview with the screenwriter of the movie Petr Zikmund. Analysis of movie also helped me to controvert statements of musicologist Markéta Hallová and outlined a different point of approach to the film.

Sommario

Il tema della mia tesi era la vita e la musica di Antonín Dvořák nel film *'Le lettere americani'*. Nella mia tesi volevo esplorare il modo in cui i creatori del moderno film biografico affrontano il tema della musica e la vita del compositore Antonín Dvořák la cui vita e lavoro sono iniziati nel 19 secolo. Volevo anche verificare fino a che punto il film è autentico e immaginario. Ho diviso la tesi in capitoli contenenti la breve ricapitolazione della vita di Dvořák e particolarmente il periodo di quale racconta il film. Poi ho studiato come funzionavano gli altri cineasti con temi simili nei film quali sono stati fatti prima ed io comparato il loro approccio con l'approccio dei produttori delle *'Lettere americani'*. Nella parte successiva della mia tesi mi occuperò dell'analisi del film stesso. Sulla base delle informazioni ricevute della vita del compositore nel periodo quale esprime il film e l'analisi del film sono arrivati ad un punto più profondo dell'intenzione dei registi in quale volevano rappresentare l'argomento di Antonín Dvořák. Dopo aver scritto la tesi sono giunto alla conclusione che il film autobiografico basato rigorosamente sulla realtà ma con un certo grado di fabulazione dovuto impostare diverse questioni della vita e avvicinare il compositore come essere umano che stava attraversando una crisi e doveva affrontare i dubbi nella sua vita. Allo stesso tempo ho mostrato alla tesi come determinate procedure scelte dai creatori intendessero suscitare l'interesse dai spettatori ai quali non ci si può aspettare molta conoscenza della vita del compositore. Oltre ad analizzare la trama del film, mi sono concentrato soprattutto sul livello sonoro del film, in particolare sulla componente musicale. Ho mostrato la sua analisi dei significati delle singole parti del film e ho delineato dove la musica ha un carattere divisivo e simbolico. Mi ha aiutato la letteratura professionale, sia musicale che cinematografica, vari periodici e fonti di internet e un'intervista con uno sceneggiatore del film Peter Zikmund. L'analisi del film mi ha anche aiutato di discutere con le dichiarazioni di musicologo Markéta Hallova per dare un'altra visione della comprensione di questo film.

Anotácia

Priezvisko a meno autora: Jakub Strelinger

Názov katedry a fakulty: Katedra muzikologie, Filozofická fakulta UP v Olomouci

Názov bakalárskej diplomovej práce: Život a hudba Antonína Dvořáka vo filme
Americké dopisy.

Vedúci bakalárskej diplomovej práce: Doc. PhDr. Jiří Kopecký, Ph.D.

Počet znakov: 112 431

Počet príloh: 1

Počet titulov použitej literatúry: 20

Charakteristika bakalárskej práce:

Bakalárska práca sa zoberá témou Antonína Dvořáka, zobrazením jeho života a hudby v životopisnom filme *Americké dopisy*. Táto práca skúma prístup tvorcov filmu *Americké dopisy* k tematike Antonína Dvořáka a načrtáva otázku opodstatnenosti použitia fiktívnych prvkov v životopisnom filme o slávnom skladateľovi. Jadro práce tvorí analýza jednotlivých rovín filmu. Zvlášť sa zameriava na dejovú a hudobnú rovinu. V práci sú v krátkosti spomenuté taktiež iné filmové spracovania dvořákovskej tematiky a je predstreté, v čom je nové stanovisko, ktoré tvorcovia filmu k téme Antonína Dvořáka zaujali. V práci je v prílohe uvedený i rozhovor so scenáristom filmu Petrom Zikmundom, ktorý bol pri skúmaní danej témy veľmi dôležitým prameňom.

Kľúčové slová: hudba, Antonín Dvořák, Americké dopisy, životopisný film, analýza filmu

Bibliografia

PRAMENE

BURGHAUER, Jarmil a John Clapham. *Antonín Dvořák: thematický katalog, bibliografie, přehled života a díla*. 2. (rev. a dopl.) vyd. Praha: Bärenreiter Editio Supraphon, 1996.

DVOŘÁK, Antonín, KUNA, Milan a Markéta HALLOVÁ, ed. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání svazek 7*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2004.

DVOŘÁK, Otakar, Jan KOUPIL a Antonín DVOŘÁK. *Můj otec Antonín Dvořák*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2004.

NOVÁ, Kateřina a Veronika VEJVODOVÁ, ed. *Nejraději mne tituloval indiánem: americké vzpomínky na Antonína Dvořáka*. Přeložil Adam PRENTIS. Praha: Národní muzeum, 2016.

ŠOUREK, O. : *Dvořák ve vzpomínkách a dopisech*. Praha: Topičova edice 1940.

LITERATÚRA

BERNARD, Jana Pavla FRÝDLOVÁ. *Malý labyrint filmu*. Praha: Albatros, 1988.

BURGHAUER, Jaroslav : *Antonín Dvořák*. Praha: Koniasch Latin Press 2006.

BLÁHA, Ivo: *Zvuková dramaturgie audiovizuálního díla*, Praha: AMU, 2004.

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie umění, 2011.

DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013.

KOKEŠ, D. Radomír. *Rozbor filmu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2015.

LEXMANN, Juraj. *Teória filmovej hudby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981.

MAHLER, Zdeněk. *Dvořák v Americe, aneb Spirituál bílého muže*. V pořadí 3. vyd., Pro nakl. Slávky Kopecké vyd. 1., autorem dopl. a upr. Praha: Slávka Kopecká, 2012.

ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka: Část třetí 1891-1896*. Praha: Hudební nakladatelství umělecké besedy, 1930.

KVALIFIKAČNÉ PRÁCE

MORGAN, Věra. *Česká filmová hudba 60. let 20. století ovlivněná evropskou uměleckou a avantgardní hudbou*. Olomouc, 2016. Disertační práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie.

SVĚNTÁ, Hana. *Etnická hudba ve filmu*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Muzikologie.

SLOVNÍKY A ENCYKLOPÉDIE

SADIE, Stanley, TYRELL, John. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians, second edition, ed. Vol. 7*. New York: Grove, 1995.

PERIODIKÁ

HALLOVÁ, Markéta. *Neskutečné Americké dopisy*. *Hudební rozhledy*. Praha, 2015 3 (31)

KABÁT, Marcel. Jak to Antonín Dvořák nemněl lehké. *Lidové noviny*. Praha, 2015, 4 (9).

MACHALICKÁ, Jana. Od divadla k hraběcímu titulu. *Lidové noviny*. Praha, 2017, 184 (11).

INTERNETOVÉ ZDROJE

BRABEC, J. (2015, 01.4.). „Zamiloval jsem se do Antonína Dvořáka“, říká Jaroslav Brabec. *Osobnosti na ČT24*. (reportér ČT24, dotazovatel). Dostupné na Internetu: <https://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/297107-zamiloval-jsem-se-do-antonina-dvoraka-rika-jaroslav-brabec>

Humoresky | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot/humoresky>

Koncert-pro-violoncello1 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/koncert-pro-violoncello1>

Lokomotivy. In: *Antonin-dvorak.cz* [online]. 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zajimavosti>

Slovanske-tance-1-pro-klavir | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/slovanske-tance-1-pro-klavir>

Smyccovy-kvartet12 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/smyccovy-kvartet12>

Stabat Mater | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák*[online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/stabat-mater>

VELICKÁ, Eva. Příběhy předmětů z muzea Antonína Dvořáka II. In: *Harmonie* [online]. 11.6.2014 [cit. 30.11.2019]. Dostupné z:

<https://www.casopisharmonie.cz/serialy/pribehy-predmetu-z-muzea-antonina-dvoraka-2-antonin-dvorak-a-zivotni-styl.html>

Výroky o něm | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright © [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/vyroky/o-nem>

ZABILANSKÝ, Tomáš.. 2007. Filmové žánry – deifinice, typy, příklady. In: *25fps.cz* [online]. 25.5.2007 [cit. 24.10.2019]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2007/filmove-zanry-%E2%80%93-definice-typy-priklady/>

Žebříčky [online]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/zebricky/specificky-vyber/>

životopis | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright © [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/zivot/zivotopis>

FILMY

BRABEC, Jaroslav (Režisér). Česko (2015). *Americké dopisy*. [film].

JIREŠ, Jaromil (Režisér). Československo/Francie (1990). *Antonín Dvořák*. [film].

VLÁČIL, František (Režisér). Československo (1979). *Koncert na konci léta*. [film].

NOTOVÉ MATERIÁLY

1. DVOŘÁK, Antonín - Symfonie č.9 e-moll op.95 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright © [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/symfonie9>
2. DVOŘÁK, Antonín - Symfonie č.9 e-moll op.95 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright © [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/symfonie9>
3. DVOŘÁK, Antonín - Symfonie č.9 e-moll op.95 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright © [cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/symfonie9>

4. DVOŘÁK, Antonín - Symfonie č.9 e-moll op.95 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/symfonie9>
5. DVOŘÁK, Antonín - Symfonie č.9 e-moll op.95 | antonin-dvorak.cz *Antonín Dvořák* [online]. Copyright ©[cit. 30.11.2019]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/symfonie9>
6. DVOŘÁK, Antonín – Suita A-dur op. 98 | imslp.org *Suite, Op. 98*[online]. Copyright ©[cit. 10.12.2019]. Dostupné z: [https://imslp.org/wiki/Suite%2C_Op.98_\(Dvo%25%99%C3%A1k%2C_Anton%C3%ADn\)](https://imslp.org/wiki/Suite%2C_Op.98_(Dvo%25%99%C3%A1k%2C_Anton%C3%ADn))
7. DVOŘÁK, Antonín –*Koncert pro violoncello a orchester č.1 A-dur*B.10| imslp.org *Cello Concerto in A-major, B.10* [online]. Copyright ©[cit. 10.12.2019]. Dostupné z:[https://imslp.org/wiki/Cello_Concerto_in_A_major,_B.10_\(Dvo%25%99%C3%A1k,_Anton%C3%ADn\)](https://imslp.org/wiki/Cello_Concerto_in_A_major,_B.10_(Dvo%25%99%C3%A1k,_Anton%C3%ADn))

Prílohy

Príloha č.1

Interview formou e-mailovej korešpondencie so scenáristom filmu *Americké dopisy* Petrom Zikmundom (1.4.2019).

- Pán režisér J. Brabec uviedol v rozhovore, že Váš scenár dlho čakal na spracovanie. Uvádza rok 1996, v ktorom ste vytvoril scenár pre A. Moskalyka a vyjadril tiež radosť, že si zrealizovanie scenára počkalo na neho. Na aký popud ste začal pracovať na tomto scenári? Bol to Váš osobný výber, alebo inšpirácia či doporučenie niekoho?

Oslovil mě spisovatel Jiří Fried, který ze zdravotních důvodů nemohl o Dvořákovi psát a navrhl mě ČT jako svou náhradu. Jiřího Frieda jsem si velmi vážil a chápal jsem tu nabídku jako poctu. Tak jsem se k té látce dostal. A to, že její realizace nastala až po mnoha letech, to není nic tak zvláštního, to je osud i jiných scénářů. Neberu to jako nějakou úkornou věc.

- Je Vám postava A. Dvořáka aj ľudsky blízka? Pracovalo sa Vám na scenári dobre, bol proces hľadania informácií pre Vás zaujímavý?

Je mi velmi blízká. Samozřejmě hudbou, ale i osobním životem. Jeho lidský rozpor je obecný a nádherný. Kolik mužů se ocitne v milostném trojúhelníku a kolik se s ním poctivě a ve vši trpkosti vypořádá. Zrada – pravda. Právě kvůli tomu rozporu, z něhož není úniku, mám tuhle látku stále rád a je pro mě zajímavá. Přesněji: čím jsem starší, tím je pro mě zajímavější.

- Aký bol spôsob Vašej scenáristickej práce na takejto téme, akou je výsek zo života svetoznámej osobnosti A. Dvořáka? Čítal ste a študovali to veľké množstvo materiálov, ktoré k téme existuje, alebo Vás inšpirovali základné fakty a boli látkou pre rozlet Vašej fantázie? Prípadne z čoho ste informácie čerpal? (dopis J. Kounicovej bol zmieneny v publikácii Z.Mahlera- *Dvořák v Americe*, ale nie inde)

Samozřejmě jsem přečetl kde co, ale dokud něco nezacinká, neosloví vaši fantasií, vaše tajné nitro, jde jen o spoustu stránek a údajů. A není mým úkolem rozmnožovat či opakovat údaje, mým úkolem je – pokud to není příliš odvážné tvrzení – interpretovat člověka. Mou fantasií oslovil právě ten rozpor v Dvořákově životě, jeho milostný trojúhelník před Bohem i vlastní tvorbou.

Ony Americké dopisy jsou samozřejmě jen dramaturgický nástroj, výplod fantasmie, k čemuž se ostatně přímo v konci filmu přiznávám.

- V akej miere ste pri tvorbe scenára vedome volil literárnu fikciu? Prípadne aké boli dôvody?

Jako vždy v takovom prípade – ve väčšine. Dôvodom je, že to nejde jinak, nechcete-li se spokojit jen s tím, co už bylo mnohokrát řečeno dříve. Nepsal jsem o Dvořákovi proto, abych někoho poučil o něčem, co si může sám přečíst, ale abych ho vzrušil Dvořákovým osudem. Fenomén Dvořák se podle mého názoru netýká jen hudby.

- Ako vnímate Vaše stvárnenie príbehu z Dvořákovho života v súvislosti s predstavením Dvořákovho príbehu vo filme *Koncert na konci léta* F. Vláčila? Inšpiroval ste sa príbehom aj z iných filmových stvárnení?

Tam není žádná souvislost. Oba nás A. Dvořák zajímal a oba jsme svá témata hledali jinak a jinde.

- Autorky publikácie *Filmová výchova* uvádzajú, že „Častou dramaturgicko-scenáristickou stratégiou, ako predstaviť hlavného hrdinu životopisného filmu čo najvrstevnatejšie, je postava „druhého hrdinu“. Nemusí ísť vždy o antagonistu Salieriho, ale napríklad o vzťahového partnera/partnerku.“ Z hľadiska Vášho zámeru pri výstavbe scenára bolo by možné postavu Jozefíny vnímať aj v takomto zacielení?

Asi ano, ale stejně tak je třeba vnímat i Dvořákovu manželku Annu. Možná je dokonce důležitější, nevím, ale mám podezření.

- Bol ste spokojný s filmovým realizovaním jednotlivých častí scenára, alebo by ste mal o niektorých partiách inú predstavu? Bola Vaša zhoda s režisérom J. Brabcom skôr väčšia, či menšia?

Velmi spokojený, pokud to vůbec jde. Úplně se vaše a režisérova představa nemůže nikdy zcela krýt, ovšem Jaroslav Brabec je profesionál, se kterým je možné pronikat hluboko pod text, a to je mimořádně vzrušující.

- Suita A- dur Antonína Dvořáka hrá v tomto filme důležitú rolu. Viete mi povedať, prečo bolo práve toto dielo vybrané ako symbol vzťahu skladateľa a Josefíny K.? (skladba je vo filme venovaná práve Josefine)

Po pravdě to už nevím, snad tam byly některé historické důvody, uváděné v literatuře. A kromě toho je to krásná hudba.